

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Michal SCHMIDT

AGRESIVITA MLÁDEŽE

Olomouc 2012

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Křeménková, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a k jejímu vypracování použil uvedenou literaturu.

V Přerově dne

.....
Michal Schmidt

Děkuji Mgr. Lucii Křeménkové, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, poskytnutí cenných rad a materiálových podkladů k práci.

Jméno a příjmení:	Michal Schmidt
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Lucie Křeménková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	AGRESIVITA MLÁDEŽE
Název v angličtině:	AGGRESSIVENESS OF YOUTH
Anotace práce:	Bakalářská práce se věnuje objasnění problematiky agrese a agresivity mládeže. V teoretické části jsem definoval základní pojmy na základě teorií různých autorů. Dále jsem věnoval pozornost příčinám agresivity, podílu vnitřních a vnějších podmínek, popsány stupně, a zaměření agresivity. Pokud jde o vnější projevy agresivity, jsou charakterizovány tři nejvíce společensky nebezpečné projevy a to vandalismus, šikana a autoagrese. V poslední kapitole jsem se věnoval problematice prevence a uvedl jsem některé metody využívané v práci s mládeží. V praktické části jsem zpracoval tři kazuistické studie mladých lidí, v jejichž životě se agrese a agresivita projevila. Cílem této části práce je ukázat, že sociální prostředí samo o sobě nezakládá riziko k agresivním projevům mládeže.
Klíčová slova:	Agrese, agresivita, mládež, prostředí, prevence.

Anotace v angličtině:	This bachelor thesis is dedicated to clarifying the problems of aggression and aggressiveness of youth. In the theoretical part the basic terms are defined. These terms are based on theories of various authors. Further attention is paid to the causes of aggression, the proportion of internal and external conditions, to degrees which are described and the direction of aggression. Concerning external aggression, three the most socially dangerous phenomena and vandalism are characterized by bullying and autoaggression. In the last chapter there are defined the terms prevention and there are also some methods which are used to work with aggressive youth. In the second practical part three casuistical studies of young people are used. These people show the aggression and aggressiveness in their lives. The aim of this part is to show that the social environment itself does not create the risk of aggressive behaviour of youth.
Klíčová slova v angličtině:	Aggression, aggressiveness, youth, environment.
Přílohy vázané v práci:	Záznam o nahlédnutí do trestního spisu
Rozsah práce:	54 stran
Jazyk práce:	český

Obsah

1	ÚVOD	7
2	TEORETICKÁ ČÁST.....	8
2.1	Agresivita a agrese.....	9
2.1.1	Výklad pojmů	9
2.1.2	Typologie agrese.....	10
2.2	Příčiny agresivity	12
2.2.1	Příčiny zvýšené agresivity obecně.....	12
2.2.2	Příčiny zvýšené agresivity u mládeže.....	16
2.2.3	Biologická determinace – vliv vnitřního prostředí	17
2.2.4	Sociální determinace – vliv vnějšího prostředí.....	19
2.2.4.1	Rodina	20
2.2.4.2	Škola	22
2.2.5	Vrstevníci	22
2.2.6	Masmédia	24
2.3	Zaměření agrese.....	25
2.3.1	Vandalismus	25
2.3.2	Šikana	26
2.3.3	Autoagrese	29
2.4	Prevence agresivity.....	31
2.4.1	Primární prevence agresivity	31
2.4.2	Sekundární prevence agresivity.....	32
2.4.3	Terciární prevence agresivity	34
3	PRAKTICKÁ ČÁST.....	36
3.1	Kazuistika 1	38
3.2	Kazuistika 2	42
3.3	Kazuistika 3	45
4	ZÁVĚR.....	49
	Seznam použité literatury a pramenů	50

1 ÚVOD

Při své práci policisty se často setkávám s tzv. problémovou mládeží. Jedná se o případy mladých lidí, na jejichž řešení se policie podílí. Podle mých zkušeností patří k nejčastějším důvodům práce policie s mládeží vyšetřování násilných a majetkových deliktů, dále pak útoky z domova či školských zařízení pro výkon ústavní výchovy. Ojedinělé nejsou ani případy pokusů sebevražd či dokonané sebevraždy, v poslední době přibývá zjištěných případů napadení rodinných příslušníků mladistvým členem rodiny, k relativně častým patří i sexuální delikty. U některých z těchto mladých lidí je již zjevná velká míra agresivity, kterou projevují nejen v rámci delikventního chování, ale i v průběhu eskorty na oddělení, během výslechu a to i vůči příslušníkům policie či personálu zařízení pro ústavní výchovu. Vzhledem k tomu, že se s těmito případy setkávám již několik let, zaujala mě skutečnost, že tito jedinci pocházejí z nejrozličnějších sociálních vrstev, projevuje se u nich různá úroveň slovního projevu, mají různé vzdělání a ani o rodinném prostředí, ze kterého pochází, se nedá jednoznačně říci, že by vždy ve všech případech bylo problémové. Agresivita, která podle mé zkušenosti dříve patřila spíše k výjimečným projevům v kontaktu s příslušníky policie, dle mého názoru vzrůstá, což je v souladu s celkovou současnou společenskou situací (na růst agresivity poukazují odborníci ze všech možných oborů). Pro svou bakalářskou práci jsem si proto zvolil téma Agresivita mládeže.

Práce je rozdělena do dvou částí, první část obsahuje nashromážděné poznatky odborníků z různých vědních odvětví k problematice agrese a agresivity, členění, základní pojmy a základní teoretická východiska. Ve druhé, praktické části, jsem využil osobní znalosti některých případů a na základě spisových materiálů Policie ČR a dalších zúčastněných institucí, dokumentů orgánu pro sociálně právní ochranu dětí, dokumentace výchovného ústavu, probační a mediační služby a lékařských zpráv jsem zpracoval případové studie tří mladých lidí, v jejichž životě v různé míře a podobě (v jednom případě fatální) sehrála svoji roli agrese.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Agresivita a agrese

Odborníci se shodují v názoru, že neexistuje jednotná definice agrese. Rozdílnost výkladu pojmů agresivita, agrese, je dávana do souvislosti s rozporem mezi různými psychologickými tendencemi.

2.1.1 Výklad pojmů

V odborné literatuře se setkáváme se jak s názorem, že agresivita je výhradně biologicky podmíněna, mluvíme o tzv. **biologické determinaci**, tak s opačným tvrzením - vznik a rozvoj agrese a agresivity je závislý na vlivu vnějšího okolí jedince, tzv. **sociální determinace**. Jako u většiny jevů v lidském životě není pravděpodobné, že by měly jedinou příčinu, lze mít za to, že i agrese a agresivita vzniká a projevuje se na základě kombinace vlivů mnoha faktorů, vnitřní výbavy a vnějších individuálních podmínek života jedince.

Agrese: (z lat. *Aggredi*). Jedná se o pojem, který používají a zkoumají mnohé vědy - psychologie, sociologie, politologie, etologie i medicína. Zjednodušeně ji lze popsat jako pozorovatelné útočné jednání vůči jinému objektu (živému i neživému), snahu tento objekt poškodit či zničit a to jak ve smyslu fyzickém, tak psychickém. Agresivní reakce patří spolu s únikem či útekem k jedné ze strategií obrany proti potencionálnímu i reálnému ohrožení.¹ Mimo to se jedná o prostředek k získání vlastního prospěchu - nepřiměřenou formu odstranění překážek na cestě k dosažení cíle, zmocnění se zájmové věci apod. Agrese má v našem chápání většinou negativní konotaci, ačkoli se může projevit i v situaci, kdy je okolím hodnocena jako ospravedlnitelná. Akceptovaná forma agrese se projevuje například v rámci různých soutěží či her, jednou z forem je i asertivní chování.

¹ HARTL, P. HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*.s.7

Agresivita: (z lat. Aggressivus) se nejčastěji definuje jako určitá vnitřní připravenost, tendence k agresivnímu chování, relativně stálá a obtížně ovlivnitelná charakteristika osobnosti.² Určitá míra agresivity je normální a žádoucí u každého jedince, důležitou roli dále hraje úroveň impulzivity, která je spoluodpovědná za intenzitu a typ agresivního projevu. Dlouhodobé a závažné projevy agresivity jsou klasifikovány jako antisociální chování.³

Rozlišujeme mezi agresivitou konstruktivní a destruktivní. **Konstruktivní agresivita** je přirozenou součástí vývoje jedince (uplatňuje se např. v procesech sebeuplatnění či sebepotvrzení), ve většině případů se ji naučíme ovládat a pracovat s ní a v případě jejího projevu nejsou poškozeni ostatní. Naopak pro **destruktivní agresivitu** je typická touha ubližovat či ničit. Setkáváme se s výrazným narušením vztahu jedince k sobě samému i k jeho okolí.⁴

Americký filozof a psycholog Erich **Fromm** popsal **agresi benigní** (oprávněnou a akceptovanou jako přiměřenou reakci na ohrožení životních zájmů a hodnot) a **agresi maligní** (nepřiměřenou a destruktivní). Jako motiv pro oba tyto typy agrese shodně uvádí frustraci, stres, úzkost a strach.⁵ U osob, které jsou verbálně agresivní a užívají často vulgarismy, uvažuje o určité struktuře charakteru, která skrývá vnitřní konflikty, napětí či úzkost. V celkovém nastavení takovýchto osob vidí „*celkově životu nepřátelské tendence*“.⁶

2.1.2 Typologie agrese

K. E. **Moyer** formuloval sedm různých druhů agrese živočichů obecně na základě odlišností v podnětových a fyziologických zdrojích. V některých případech lze jeho typologii využít i v případě projevů agrese u člověka.

² HARTL, P. HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*.s. 8

³ MONATOVÁ, L. *Pedagogika speciální*. s. 129

⁴ ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. s. 166

⁵ FROMM, E. *Anatomie lidské destruktivity*.

⁶ VYBÍRAL, Z. *Psychologie komunikace*. s. 252

Moyerova typologie agrese⁷:

<i>Predátorská agrese</i>	Útočné chování proti přirozené kořisti (získání potravy). Nejčastěji se projevuje mezidruhově, v extrémních případech i vůči jedinci vlastního druhu.
<i>Agrese mezi samci</i>	Chování v rámci jednoho druhu u sociálně organizovaných živočichů.
<i>Agrese vyvolaná strachem</i>	Přirozená reakce na nebezpečí hrozící z okolního prostředí.
<i>Dráždivá agrese</i>	V případě extrémní situace (bolest, stres, spánková nebo potravní deprivace)
<i>Rodičovská agrese</i>	Reakce samce či samice na potencionální či bezprostřední ohrožení mláďete.
<i>Sexuální agrese</i>	Příčinou jsou běžné sexuální podněty. V případě, že na cestě k uspokojení stojí překážka, je k uspokojení použito násilí.
<i>Agrese jako obrana teritoria</i>	V případě narušení teritoriálních hranic, v případě živočichů se jedná o území, u člověka můžeme hovořit i o subjektivně vnímaných hranicích vnitřních.

Pro potřeby mé práce je přínosné také třídění agrese podle A.H. **Busse**, který rozlišuje osm druhů agrese:

1. *fyzická aktivní přímá* (fyzické napadení neživého objektu či jiné osoby)
2. *fyzická aktivní nepřímá* (agrese projevená přes prostředníka)
3. *fyzická pasivní přímá* (fyzické bránění druhému v dosahování jeho cílů)
4. *fyzická pasivní nepřímá* (odmítnutí vyhovět požadavku)

⁷ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. s. 38-63

5. *verbální aktivní přímá* (vulgární urážka)
6. *verbální aktivní nepřímá* (pomluva)
7. *verbální pasivní přímá* (odmítnutí s někým jednat či mluvit);
8. *verbální pasivní nepřímá* (např. nezabránění v pomluvě jiné osoby).⁸

Podle zaměření a cíle je agrese členěna na **heteroagresi**, zaměřenou proti jinému jedinci, **autoagresi** směřující proti sobě samému, a to jak ve formě negativního vnímání vlastní osoby, tak sebepoškozování či sebevražedných tendencí.⁹ **Agrese** může být dále **přímá**, mířená proti konkrétní příčině a **nepřímá**, kdy je agresivním projevem zasažen libovolný dostupný objekt či jedinec. Agresi podle délky trvání dělíme na **jednorázovou**, **krátkodobou**, **opakovanou** a **chronickou**. Podle intenzity projevů rozlišujeme 4 stupně agrese, přičemž 1. stupeň představuje **agresivní myšlenky**, přípravu a konstruování případného jednání, 2. stupeň zahrnuje pozorovatelné **slovní projevy** (nadávky, urážky vyhrožování apod.), pod 3. stupeň řadíme **fyzické projevy** jako je napadení neživého objektu fyzickou silou, s výrazným destruktivním výsledkem - rozbíjení předmětů apod. a 4. stupeň je pak **fyzické napadení** jiné osoby.¹⁰

2.2 Příčiny agresivity

Současný stav poznání je charakteristický koexistencí několika psychologických teorií, kdy však žádná nenabízí výklad univerzálně použitelný pro celou oblast agresivity. Spíše se vzájemně doplňují a ve svém souhrnu poskytují přehlednou odpověď na základní otázku teorie – odkud se agresivita bere a zda a čím může být ovlivňována.¹¹

2.2.1 Příčiny zvýšené agresivity obecně

Každý jedinec si nese určitý potenciál agresivity, který je částečně vrozený (biologická determinace), částečně získaný nebo naučený (sociální determinace). K tomuto se vyjadřují

⁸ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. s. 29-31

⁹ NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. s. 9

¹⁰ HARTL, P. *Psychologický slovník*. s. 8

¹¹ ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. s. 165-166

různé psychologické i sociologické koncepce. V praxi se obě tyto roviny prolínají. Novodobé teorie se přiklánějí spíše k agresivitě jako sociálně podmíněnému, získanému a naučenému jevu, vrozené předpoklady stojí spíše v pozadí. Agresi je třeba vždy chápat v kontextu doby, kultury a společnosti. Ta určuje, jaké jednání je považováno za přijatelné a žádoucí, čímž je možno agresi a násilí alespoň částečně regulovat.¹²

Psychoanalytická teorie: jejím autorem je rakouský neurolog a psychiatr Sigmund Freud. Tato teorie věnuje pozornost pudovým předpokladům a úrovni vývinu libida. Freud shrnul všechny pudy do dvou hlavních kategorií: **pudu pohlavního** (libido) a **pudu sebezáchovy**. Agrese byla původně jen jednou ze složek pohlavního pudu, později ale formuloval novou teorii, která předpokládá existenci dvou protichůdných pudů: **pudu života** (eros) a **pudu smrti** (thanatos), přičemž rozpor mezi těmito dvěma tendencemi určuje způsob našeho života. Pud smrti považoval Freud za jeden ze základních pudů.¹³ Aby tento destruktivní pud neničil vlastní organismus, musí být směřován do vnějšího světa, tak vzniká agresivita. Je-li v tomto procesu vyjádřeno též libido, vzniká sadismus, případně masochismus (pokud je pud agrese nasměrován do nitra vlastního organismu). Ve svém pojetí Freud předpokládá velmi omezené možnosti pro záměrné ovlivňování agresivního chování.¹⁴

Frustrační teorie: V tomto pojetí amerického psychologa Johna Dollarda z 50. let 20. století je předpokladem projevu agresivity **frustrace**, tedy stav, kdy vlivem objektivně či subjektivně vnímaných překážek nedochází k naplnění a uspokojení některé z lidských potřeb.¹⁵ V případě absence podnětů nezbytných pro uspokojení potřeby hovoříme o deprivaci. Podle této teorie je agresivita naučeným chováním získaným v průběhu vývoje jedince a jako takovou ji lze vhodnou intervencí pozitivně ovlivnit¹⁶. Z četných studií vyplývá, že agrese je pouze jednou z možných reakcí na frustraci. Jako další můžeme uvést např. kompenzaci (náhradní objekt uspokojení), infantilní kompenzaci - regresi (únikové

¹² ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. s. 134

¹³ VEVERA, J., ČERNÝ, M., KRÁL, P. *Agrese a násilné chování*.

¹⁴ PONĚŠICKÝ, *Agrese, násilí a psychologie moci*. s. 24-26

¹⁵ NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*. Lze rozlišit „dvojí příčinnost: vnější - frustrace vyvolává agresi, vnitřní - motivem agrese je odstranění příčiny frustrace. s. 90

¹⁶ ČÍRTKOVÁ, *Policejní psychologie*. s. 169

chování, vývojový návrat), bagatelizaci (snižování hodnoty cíle, o který je usilováno), či racionalizaci (zdůvodnění neúspěchu).¹⁷

Frustrace je v lidském životě poměrně běžným jevem, ale její důsledky jsou silně individuální. Svou velkou roli zde zastává tzv. **frustrační tolerance**, tedy subjektivně prožívaná hranice, při jejímž překročení již nejsou účinné běžné mechanismy zvládnání a vyrovnání se zátěžovou situací. Agrese může být zaměřena podle kontextu jak na **původ frustrace tzv. extrapunitivní reakce**, která se projevuje vůči okolním objektům (souvisejí s ní emoce jako hněv a nepřátelství, nejčastějším obranným mechanismem zde bývá projekce) nebo **vůči sobě samému tzv. intrapunitivní reakce** (pocity viny a výčitek svědomí, subjekt se často snaží izolovat se svým pocitem od ostatních).¹⁸

Teorie sociálního učení¹⁹: Koncept psychologa Alberta Bandury ze 60. let 20. století, později označovaný jako sociálně kognitivní teorie ukazuje, že v souvislosti se získaným - naučeným chováním je prvních 3-5 let života klíkových pro založení základů budoucí osobnosti. V tomto směru navazuje na psychoanalytickou teorii a potvrzuje, že některé projevy agresivního chování u mládeže mohou být důsledkem toho, že se právě v tomto období (zásadním pro budoucí patologický vývoj) nedostalo dětem pozitivních emočních reakcí od nejbližších osob, což se projevilo v narušeném vztahu k sobě samému i k okolí. Je možné, že se setkáme s absencí dostatečně silného vzoru či pozitivního příkladu, od kterého se dítě může naučit respektu k druhým lidem. Důležité je tzv. instrumentální či operantní podmiňování popsané americkým psychologem B.F. Skinnerem: pokud dojde v důsledku agresivního chování k dosažení požadovaného cíle (tedy chování jedince je svým způsobem odměněno), stává se v budoucnu agresivní reakce metodou první volby, zvláště pokud je takové chování akceptováno či posilováno vzory v sociálním okolí.²⁰

Teorie akceptace a odmítání: V polovině 20. století anglický psychoanalytik John Bowlby koncipoval *teorii vazby a mateřské deprivace*. Tato teorie předkládá názor, že citově neuspokojené děti bývají méně vyrovnané, málo empatické a mají větší sklon k nepřátelskému chování a agresivnímu jednání, tedy k jednání sociálně nepřijatelnému,

¹⁷ NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. s. 39

¹⁸ NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*. s. 543

¹⁹ FISCHER, S., ŠKODA J. *Sociální patologie*. s. 52

²⁰ NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. s. 100

jednání poruchovému. Za nejdůležitější období z hlediska budoucí psychické stability jsou považovány první 3 roky života.²¹ Dle Bowlbyho závěrů potřebuje dítě během prvních sedmi let života pocit emocionálního bezpečí, které mu poskytuje zejména matka. Pokud není tato jeho potřeba adekvátně naplněna, může se vyvinout v psychopatickou a deviantní osobnost. Skrze vřelý a důvěrný vztah s matkou se také dítě učí vytvářet si bezpečné vztahy.²² Bylo potvrzeno, že tímto způsobem jsou deprivovány děti v ústavní péči, pokud nemají kontakt s matkou, naproti tomu mohou stejným problémem trpět děti vyrůstající v rodinách. Na straně matky se může vyskytnout nějaká zábrana, nechť k dítěti, nepřijetí dítěte takového jaké je, její vlastní nezralost a další příčiny. I přesto, že formálně je péče o dítě zajištěna dostatečně, dítě nestrádá hladem, či zimou apod., neuspokojení potřeb v citové oblasti se může v budoucnu negativně projevit.²³ V tomto případě hovoříme obecně o **psychické deprivaci**, tedy situaci, kdy nejsou po delší dobu naplňovány psychické potřeby dítěte, ačkoli potřeby fyzické jsou (i když ne vždy) naplňovány dostatečně²⁴.

Teorie biologické: tvrdí, že vznik asociálního a antisociálního jednání souvisí s dědičnými předpoklady, které v extrémním podání např. italského lékaře Cesare Lombrosa nebo německého psychiatra Ernst Kretschmera můžeme nalézt i v somatických znacích jedince (tvar lebky, velikost a umístění nosu či očí, typ postavy apod.). Úhrn dědičných vlastností, jehož zkoumání se věnuje genetika, se nazývá genotyp. Jedná se o biochemické prostředí organismu a vlastnosti nervové soustavy. Podle současných poznatků se však nedědí konkrétní a hotové psychické vlastnosti, ale spíše dispozice k určitým vlastnostem.²⁵

Některé studie uvádějí, že genetická výbava přispívá k vývoji povahových rysů vedoucích k násilí (impulzivnosti, podrážděnosti a sklonu k útočnosti) v rozmezí 44-72 %.²⁶ „*Mnohé vlastnosti organismu se uskuteční tak, jak jsou v genetickém kódu zapsány, aniž se na jejich realizaci významněji podílelo prostředí. Ale u mnoha dalších je tomu jinak, jsou závislé jak na dědičných předpokladech, tak na vnějších vlivech*“.²⁷ **Míra vlivu dědičnosti**

²¹ NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*. s. 199

²² KOMENDA, A. *Sociální deviace: historická východiska a základní teoretické přístupy*.

²³ LANGMEIER, J., LANGMEIER M., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. s. 111

²⁴ LANGMEIER, J., LANGMEIER, M. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. s. 109

²⁵ VEVEŘA, J., ČERNÝ, M., KRÁL, P. *Agrese a násilné chování*.

²⁶ VEVEŘA, J., ČERNÝ, M., KRÁL, P. *Agrese a násilné chování*.

²⁷ KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*. s. 48

a prostředí může být různá, podle toho, o jakou složku osobnosti se jedná. V průběhu dalšího vývoje většinou dědičné vlivy ustupují do pozadí a ve vývoji individua získávají rozhodující úlohu zkušenosti, ve kterých se již projevuje vliv prostředí.²⁸ O formování duševního života jedince tedy zpravidla nerozhodují výhradně biologické předpoklady, ale jedná o interakci vnitřních faktorů s prostředím.

Agresivní chování se může dále projevit na podkladě duševní poruchy či choroby (např. disociální porucha osobnosti) nebo v důsledku zneužívání návykových látek a s tím souvisejících patologických procesů v mozku či hormonální nerovnováhy, např. při extrémně zvýšené hladině hormonu testosteronu.²⁹

2.2.2 Příčiny zvýšené agresivity u mládeže

Pojem mládež je dáván do souvislosti s různými věkovými kategoriemi v závislosti na předmětu a rozsahu zkoumání jednotlivých vědních oborů (právo, sociologie, psychologie apod.).³⁰ Pro sociální skupinu mládež je m.j. charakteristická biologická nezralost, psychologická nedospělost a sociální nezkušenost. Pozornost při zkoumání této sociální skupiny je věnována sociálním pozicím a rolím, sociálnímu vědomí, postojům a potřebám. Přestože proces socializace jedince pobíhá individuálně, mládež má i přes svou příslušnost k různým dalším sociálním skupinám určité společné znaky, které se projevují ve shodnosti zájmů a postojů, přijímání hodnot, ve způsobu chování a jednání.³¹ Pro účely této práce používám pojem mládež pro označení fyzických osob ve věku 15-19 let, tedy období zhruba odpovídající středoškolské docházce. Podle některých výzkumů se právě mládež v tomto věkovém rozmezí dopouští ve zvýšené míře delikventního chování vč. násilné trestné činnosti.³²

²⁸ NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*. s. 124

²⁹ COHEN, M. R. *Nejčastější psychické poruchy v klinické praxi* s. 145.

³⁰ Např. Trestní zákoník rozlišuje osoby mladší 15 let označované jako „mladistvé“ a osoby mladší 18 let jako „nezletilé“. Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy (...) označuje pojmem **mládež** obě tyto skupiny.

³¹ PAPEŽOVÁ, Z. *Mládež a dnešní doba*. In. *Zkušenosti policistů z preventivní práce v České republice*. s. 22

³² STEVENS, A. KESSLEROVÁ I., STEINACKOVÁ, K. *Přehled osvědčených postupů při prevenci různých typů násilí v Evropské unii*.

Mimo dysfunkcí v rodinném prostředí a biologické determinaci jedince můžeme příčiny zvýšené agresivity u mládeže spatřovat v nízké úrovni až absenci vhodných volnočasových aktivit (mezi nevhodným využitím volného času a agresivním chováním často existuje příčinná souvislost) a nedostatečném plnění výchovné funkce či slabém vlivu školy³³.

Svou roli sehrává nedostatek životních zkušeností, které se k této věkové kategorii logicky vážou, neschopnost mladého člověka adekvátně reagovat na některé situace nebo podněty, v důsledku čehož dochází ke společensky neakceptovatelnému chování. Správné zvládnutí situace závisí mimo jiné i na potřebných dovednostech a návycích, které u mladého člověka nejsou dostatečně rozvinuté.³⁴ Mládež postrádá dostatek těchto zkušeností a její chování je často do značné míry improvizované, s přibývajícím věkem klesá originalita a nápaditost a jedinec se často dopouští mnohem závažnějšího jednání, než původně zamýšlel a to i v případě, že je ji schopen domyslet důsledky svého jednání. Motivy pro agresivní jednání jsou ovlivněny mimo jiné psychosomatickými změnami v průběhu zrání osobnosti, prostředím, které jedince obklopuje a také postavením, které v tomto prostředí zaujímá.³⁵

V tomto věkovém období jsou mladí lidé silně ovlivnitelní, jedná se o období dospívání, kdy psychická stránka osobnosti nemusí být v souladu s fyzickou vyspělostí a jedinec má sklony nekriticky přijímat negativní vzory ze svého okolí. Negativní roli tak může sehrát i vliv starších osob s narušeným chováním. Nejistota související s vlastní identitou pak může vést k pocitům silné psychické tenze a úzkosti, agrese pak může být jednou z forem utlumení těchto pocitů. Za nejzávažnější projevy agresivity mládeže považujeme trestnou činnost za použití násilí a to jak v mírnějších formách vandalismu či vloupání tak společensky nebezpečnějších loupeží a dalších násilných trestných činů. Vývojová kriminologové poukazují na fakt, že především u mladíků v adolescenci strmě vzrůstá výskyt konfliktů s okolím, prudce stoupá také počet incidentů násilné povahy.³⁶

2.2.3 Biologická determinace – vliv vnitřního prostředí

³³ HÁJEK, B. HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. s. 192

³⁴ NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. s. 23

³⁵ FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie*. s. 50

³⁶ CHMELÍK, J. *Výšetřování trestné činnosti mládeže a páchané mládeží v teorii a praxi*. s. 8

Někteří jedinci mají vzhledem ke své genetické výbavě k riziku agresivních projevů blíže než ostatní. Genetická dispozice k patologické agresivitě je u člověka většinou spjata s temperamentem (jako jednou ze složek osobnosti), mezi další rizikové faktory patří impulzivita, snížená citlivost, emotivnost, nestálost, vznětlivost, náladová labilita a další, což vše může za určitých podmínek vést k agresivním projevům. S častějšími a silnějšími projevy agrese se setkáváme více u emočně impulzivních lidí s cholerickým temperamentem. Pokud jde o genetické dispozice jedince k agresivitě, tato má své opodstatnění zejména v případech, kdy je abnormální agresivita v rodině přítomná a běžná třeba i po několik generací a následně je potencionována nevhodným prostředím. Jsou rovněž popsány řady případů adoptovaných dětí, u kterých se agresivita projevila i navzdory stabilnímu rodinnému prostředí adoptivní rodiny a vhodným výchovným postupům.

Dalším rizikovým faktorem je obecně oslabení či porucha centrální nervové soustavy, ke kterému může dojít v důsledku patologického vývoje jedince již v prenatálním či perinatálním období a následně může být takovýto jedinec zvýšeně disponovaný k nežádoucím způsobům reagování. Jako další příčiny můžeme uvést závažnější úrazy hlavy nebo zánětlivé onemocnění mozku (meningitida, encefalitida), kdy se poškození mozku může projevit např. impulzivitou, sníženou schopností sebeovládání, emoční labilitou.³⁷

Odborná literatura např. uvádí, že „*poruchy mužských pohlavních chromozomů (Y), vesměs změny jejich počtu, vedou ke zvýšení agresivity a obtížím sociální adaptace u jedinců, kteří těmito poruchami trpí. Na druhé straně platí, že k impulzivním, nepřizpůsobeným a agresivním reakcím mají větší sklon jedinci trpící nějakou formou organického postižení CNS různého typu, které nemusí být dědičně podmíněno (např. u některých forem epilepsie)*“.³⁸ S agresivním chováním se také častěji setkáváme u dětí s poruchou pozornosti a hyperaktivitou (tzv. ADHD syndromem), u některých typů autismu, i mentální retardace aj.³⁹ Pro vyloučení možné poruchy chování (tak jak ji zkoumá např. speciální pedagogika) je důležité zjištění, že jedinec chápe a zná normy a hodnoty společnosti, přesto je vědomě nebo záměrně neakceptuje anebo se jimi nedokáže řídit. V úvahu je třeba brát také psychiatrické

³⁷ ŘÍČAN, P. KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*. s. 76

³⁸ ŘÍČAN, P. KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*. „(...) u některých typů nemoci zejména u psychomotorické epilepsie je ovšem skutečně patrná zvýšená tendence k impulzivitě a k agresivnímu chování“ s. 75

³⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. s. 275.

poruchy a onemocnění, zejména poruchy osobnosti (asociální), mentální anorexie (silné sklony k sebepoškozování), schizofrenie (sklony k suicidálním pokusům) a další.⁴⁰

2.2.4 Sociální determinace – vliv vnějšího prostředí

Novější teorie se spíše přiklání k sociálnímu původu agrese. Její příčinu vidí v sociálním učení nebo ve frustraci. Sociální prostředí je charakteristické třemi základními rysy, podle toho jak ovlivňuje lidského jedince:

- prostředí jako restriktivní síla, tzn., že člověku dovolí pouze omezené chování
- prostředí jako předpoklad jednání, tzn., že na různých sociálních místech a v různých situacích se lidé různě chovají (v rodině, v práci, ve společnosti)
- prostředí jako motivační síla, tzn., že někdy prostředí vybízí člověka k výběru určitého druhu chování.⁴¹

Ve vnějším prostředí jedince mají velmi důležitou a naprosto nenahraditelnou roli **sociální vztahy**. Jejich narušení závažnými projevy agresivity je určitým druhem sociální patologie. Může se jednat o následky citové deprivace, týrání ze strany dospělých osob, nedostatečné nebo špatně osvojené mechanismy zvládání frustrací a konfliktů. Neadekvátní výchovné praktiky, zanedbávání a týrání dětí, pobyt v sociálně vyloučené lokalitě, sociální dezorganizace v místě bydlení, a další faktory mohou ovlivnit chování v zátěžové situaci⁴² ale i mimo ni. Agresivita může sloužit jako náhražka smysluplných projevů a postojů k okolí. Citová deprivace vede ve svém důsledku k poruchám ve vývoji osobnosti, především vnitřní stability jedince, snížení pocitu jistoty a sebejistoty, poruchám vnímání vlastního já, v některých případech může být příčinou budoucího asociálního či antisociálního a kriminálního chování.⁴³

⁴⁰ COHEN, R.M. *Nejčastější psychické poruchy v klinické praxi*.s. 96-152

⁴¹ SCHMEIDLER, K. *Sociologie v architektonické a urbanistické tvorbě*.

⁴² NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*. „Situace představuje to, co se děje v okolí subjektu, stav vnějšího prostředí, vnější okolnosti a poměry, ale v tomto případě charakterizované nejen objektivně, ale především vnímané, prožívané a také hodnocené subjektivně. Psychická reakce je pak determinovaná interakcí situace a osobnosti“. s. 85

⁴³ ŘEHULKA, E. *Úvod do studia psychologie*. s. 30

2.2.4.1 Rodina

Agresoři často pocházejí z rodin, kde je agrese zcela běžným způsobem jednání. Rodina je považována za nejvýznamnější variantu prostředí, které v jednoznačně dominující míře ovlivňuje vlastnosti dítěte.⁴⁴ Rodina, rodinné prostředí, rodinná výchova jsou považovány za faktory, které mají zásadní význam při formování osobnosti a v procesu socializace. Z rodiny by měl jedinec čerpat správný vztah a úctu k základním principům a hodnotám dané kultury a společnosti. Důležitý je pocit jistoty a bezpečí, uspokojení potřeby „někam patřit“. Jednak je v prostředí dobře fungující rodiny vytvořeno (pro zdravý vývoj osobnosti nepostradatelné) citové zázemí, za druhé plní rodiče funkci určitého vzoru, který v pozdějších letech mladí lidé byť i podvědomě napodobují. Jestliže rodina z nejrůznějších příčin neplní svou funkci, stává se jedním z předpokladů pro budoucí nežádoucí chování jedince a tedy i pro potenciální riziko agresivních projevů.⁴⁵

Jako nejrizikovější problémy v rodině jsou uváděny jednak její rozvrácení, rozpad⁴⁶, zneužívání alkoholu a dalších návykových látek rodiči, nepřiměřená výchova ať už příliš tvrdá nebo naopak benevolentní, lhostejnost a nezáměr rodičů o život dítěte, jeho školní prospěch, volný čas nebo prožívání důležitých i běžných událostí. Řada psychologů se ztotožňuje s názorem, že agrese je jako řada jiných jevů v lidském životě naučená, tedy že si ji jedinec osvojí na základě zkušeností, ať už vlastních nebo zprostředkovaných okolím.⁴⁷ Takový člověk se postupně stává agresivním díky tomu, že má opakovanou zkušenost s dosažením cíle prostřednictvím agrese. Ze situací, které prožívá, staví základy pro své jednání v budoucnosti. Schvalování otevřené agrese toto jednání posiluje, trest vede k jeho potlačení. Pokud je trest příliš častý nebo neadekvátní, může se potlačovaná agrese kumulovat a následně se projevit nepřímou formou, nebo obrácením proti sobě.

⁴⁴ ŘÍČAN, P. KREJČÍŘOVÁ D. *Dětská klinická psychologie*. „Rodinné vlivy jsou však také do určité míry ovlivněny dědičností, protože se realizují prostřednictvím rodičů, na jejichž chování a (...) sociokulturní úrovni se nezanedbatelnou měrou podílejí jejich vrozené předpoklady“. s. 49

⁴⁵ MATĚJČEK, Z, DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. s. 15

⁴⁶ SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Naproti tomu tento autor uvádí, že „nelze potíže dětí dávat do přímé souvislosti s rozpadem rodiny, ale spíše s nevhodnými vzorci řešení problémů, ke kterým po rozpadu rodiny dochází.“ s. 46

⁴⁷ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. s. 23-25

Někteří odborníci uvádějí, že nejsilnější vlivy, které potencují riziko vývoje budoucího agresora jsou následující: citový chlad, nedostatek zájmu, ponižování, nepřátelství a nenávisť, psychické a fyzické týrání ze strany nejbližších osob, tolerance k agresivním projevům v dětství, jejich skrytá či otevřená podpora. Emocionální deprivace v raném dětství je jednou z nejčastějších příčin neefektivně nastaveného systému únikové agresivity. Velký vliv má také posilování agresivních projevů v dětství a absence imponujících pozitivních vzorů v procesu identifikace.⁴⁸ Je zřejmé, že takové výchovné prostředí, kde se shora uvedené způsoby chování a jednání projevují ve zvýšené míře či se kombinují, je pro dítě velmi zátěžové a je pravděpodobné, že v jeho citovém životě zanechá takové stopy, které si dříve či později najdou cestu na povrch často právě v podobě agresivních projevů vůči okolí.⁴⁹

Jestliže se zaměříme na styl výchovy, jako ideální se jeví dostatek lásky a projevů upřímného zájmu v kombinaci se schopností rodičů vytvořit přiměřená pravidla a především důsledně trvat na jejich dodržování. Přehnaně ochranná tzv. hyperprotektivní výchova s neustálým omlouváním nevhodného chování, odstraňování překážek, taková, která neumožní ve správný čas osamostatnění a dozrání jedince k vlastní odpovědnosti často vede k tomu, že takto vychovaný člověk není schopen ani v budoucnu plně chápat důsledky svého jednání, protože se mu v důležitou chvíli nedostalo správné zpětné vazby. Stejně negativní dopad může mít nepřiměřeně tvrdá a nekompromisní výchova s nedostatkem podpory a ocenění, často v kombinaci s nepřiměřenými tresty, která nejčastěji vede k touze vymanit se z jejího vlivu resp. potrestat skutečné i domnělé viníky nepříjemných prožitků.⁵⁰

Pokud mladý člověk v rodině zůstává a není mu nařízena ústavní či ochranná výchova, jeví se jako jediné možné řešení problému agresivity rodinná psychoterapie. Terapeut pracuje s jednotlivými členy rodiny zvlášť i společně, pozornost je věnována komunikaci, stanovování rolí a místa v rodinné skupině, členové rodiny se učí kompromisům a ústupkům. Jedná se o podpůrnou terapii, jejíž výsledek závisí především na ochotě a snaze členů rodiny o spolupráci a jejich osobnostních limitech.⁵¹

⁴⁸ ŠKODÁČEK, I. ČINOVSKÝ, K. *Symptomy agresivity v osobnosti mladistvých*.

⁴⁹ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. s. 33.

⁵⁰ MATĚJČEK, Z., *Co kdy a jak ve výchově dětí*.

⁵¹ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. s. 181

2.2.4.2 Škola

Za nejrizikovější projevy ve školním prostředí jsou považovány šikana, záškoláctví, špatný prospěch způsobený neochotou pracovat a spolupracovat, nevhodné chování jak žáka k učiteli (absence respektu a schopnosti přijmout autoritu) tak i učitele k žákovi (arogantní přístup, zesměšňování atd.), špatná či chybějící spolupráce rodičů se školou a nedostatečná pedagogická a kontrolní činnost školy. Školní prostředí tvoří prostor, ve kterém a prostřednictvím kterého je do velké míry utvářen vztah jedince k sobě samému i k jeho sociálnímu prostředí. Paradoxně je to také jedno z míst (pokud to není rodina), na kterém dítě přijde do styku se sociálně patologickými jevy shora uvedenými.⁵² V případě, kdy selhává rodina, může škola tvořit pozitivní složku, která působí výchovně, či nápravně, ale může i zde dojít k negativnímu působení. Jeho příčinou je nejčastěji narušený vztah mezi žáky navzájem, mezi žákem a učitelem a v neposlední řadě vztah mezi rodinou a školou. Tyto problematické vztahy mohou ve svém důsledku vést k narušení vztahu ke vzdělání, resp. budoucímu přístupu k plnění pracovních povinností a uplatnění jedince v profesním životě.

Do centra pozornosti učitelů a vychovatelů se stále častěji dostává problematika životních hodnot a je od nich jako od profesionálů očekávána celá řada zásahů, pro které nebyli primárně kvalifikováni. Společenský zájem o sociálně patologické jevy (nejen) u mládeže je projevem obecné tendence o stálé posouvání hranic sociální kontroly. Tato společenská poptávka nutí pedagogy obracet pozornost k možnostem prevence a nápravy všude tam, kde je potencionální riziko nežádoucího vývoje mladých lidí staví před ně nutnost celoživotního vzdělávání.

2.2.5 Vrstevníci

Je běžné, že dítě se v určitém věku začne odpoutávat od rodiny a spolu s tím, jak se mu rozšiřují životní zkušenosti, vyhledává stále častější kontakty s jedinci podobného věku, ať už se jedná o spolužáky či kamarády z okolí. Období dospívání je spojeno především s hledáním identity (kdo jsem, jak mě vnímají druzí).⁵³ V neformálních sociálních skupinách, ve kterých se utvářejí (a často jsou předávány a přejímány) hodnoty, zájmy, a postoje,

⁵² PLŠKOVÁ, A. *Peer-programy v prevenci a řešení případů šikany*. s. 43

⁵³ LANGMEIER, J., LANGMEIER, M., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. s.104

prostřednictvím vrstevnické skupiny dochází k sebezpotvrzení a sebedpřijetí. Skupina má výraznou dynamiku, probíhají v ní nejrůznější procesy, vytváří, mění se a zanikají vzájemné sociální vazby. Konformitu s takovouto sociální skupinou vyjadřuje jedinec např. specifickými slovními výrazy, způsobem oblékání, preferováním určitého stylu hudby, chováním k autoritám a postojem k nejrůznějším sociálně patologickým jevům.

Kromě nezpochybnitelných pozitivních přínosů členství ve vrstevnické skupině (mimo jiné i tady probíhá proces socializace), existují takové skupiny mládeže, které jsou charakteristické silnou koncentrací sociálně patologických jevů. Takováto skupina je samozřejmě považována za extrémně rizikové prostředí. Je vždy důležité odlišit „revoltujícího pubertáka“ od tzv. tvrdého jádra skupiny. Problémové skupiny mládeže jsou v našich podmínkách nazývány „party či gangy“. V extrémní podobě se setkáváme zejména s projevy fotbalových fanoušků, hnutím skinheads, anarchistickými hnutími aj.⁵⁴ Členství a příslušnost k takovéto sociální skupině může pramenit jak z potřeby být okolím přijímán a akceptován, tak z vidiny relativní atraktivity zážitků, které skupina přináší v porovnání s „nezáživným“ stylem života v rámci společenským norem. Akceptací a potvrzením agresivního chování v delikventní komunitě dochází ke zvnitřnění agrese a mění se pohled na její škodlivost. Potřeba „někam patřit“ jde často ruku v ruce s potřebou „odlišovat se“ od běžné společnosti. Za standardní (i když není jejími členy vždy vnímáno jako správné) je pak považováno chování v partě.⁵⁵

Pocit výjimečnosti, odmítání norem a hodnot dané kultury a společnosti, potřeba šokovat a pohoršovat, jsou způsoby, kterými mladý člověk může projevovat svou nespokojenost s fungováním společnosti. Mládež je velmi citlivá a sugestivně vnímá chyby a nedostatky prostředí, ve kterém žije. Snadno podléhá protisociálním vlivům, vytýká skutečně či subjektivně vnímané chyby a pochybení rodičů, pedagogů a dalších pro ni významných osob. V prezentaci svých projevů je jedinec podporován anonymitou party, která může prosazovat a podporovat či vyžadovat silně agresivní způsoby vyjadřování názorů a tak se jednotlivec často chová více agresivně, než jak by vystupoval sám za sebe. Pod vlivem boje o subjektivně vnímanou pozici ve skupině jsou mladiství ochotni podstoupit mnohé, často

⁵⁴ ČÍRTKOVÁ, L. *Ptejme se, jaký zisk z toho mají, nikoliv proč to udělal?*

⁵⁵ CHMELÍK, J. *Výšetřování trestné činnosti mládeže a páchané na mládeži*. s. 7-8

i věci, které by je bez diváckého zájmu skupiny vrstevníků nebo bez přítomnosti partner(a)ky ani nenapadly.⁵⁶

2.2.6 Masmédia

*„Přímou příčinnou souvislost mezi násilím v televizi a skutečným násilím lze vyloučit. Vždy je třeba pátrat po dalších faktorech, jež se na posilování agrese jedince podílejí. Násilí v televizi je jen jedním z podpůrných vlivů, který se zhodnocuje v konkrétních podmínkách“.*⁵⁷

Specifickým faktorem působícím na agresivní chování člověka a fenoménem moderní doby jsou média ve všech možných podobách. V první řadě je zmiňováno násilné a agresivní chování zprostředkované zpravodajstvím televize, filmech, hudebních klipech atd. Negativní účinky má podle výsledků psychologických výzkumů televizní násilí zejména u jedinců, kteří jsou k násilnému chování disponováni dědičnými a konstitučními faktory, rodičovským nezájmem či nepřátelstvím a příslušností ke skupinám, které sdílejí deviantní chování.⁵⁸ Agresivita je v médiích prezentována jako účinný prostředek k dosahování vlastních cílů nebo obrana před újmou (reportáže nebo filmy se sice snaží rozlišovat „dobro a zlo“, záleží však na konkrétním jedinci, jak si to co vidí v televizi či filmu vyhodnotí. Pro určité osoby slouží taková demonstrace „účinnosti“ agrese jako návod).

Na mládež má velký vliv rovněž násilí zprostředkované a sdílené prostřednictvím počítačových her. Útočné a bojové hry v nejrůznějších provedení (od jednoduchých animací až k velmi reálným verzím) jsou mládeží vyhledávány nejčastěji. Již bylo provedeno mnoho studií a výzkumů na téma nepřiměřeného násilí v počítačových hrách, kdy jeden názor tvrdí, že počítačové hry s přílišnou agresivitou mají vliv na psychický vývoj dítěte či mládež. Na druhé straně je názor, že samotné počítačové hry až tak závažný vliv nemají a je nutné brát v potaz další faktory.⁵⁹ Nejpravděpodobnějším rizikem počítačových her pro děti a mladistvé je, že násilí používané při hře může mít za následek agresivní chování v reálném životě. Násilné (agresivní) hry jsou totiž vytvářeny takovým způsobem, aby hráč zcela propadl

⁵⁶ ČÍRTKOVÁ, L. *Dva pohledy na delikvenci dětí a mladistvých.*

⁵⁷ ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti.* s. 105

⁵⁸ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence.* str. 102-107

⁵⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Dva pohledy na delikvenci dětí a mladistvých.*

virtuální realitě a jeho vnímání a prožívání této reality má za následek pocit, že se na násilí osobně podílí (včetně souvisejících psychosomatických reakcí). Je třeba ovšem zdůraznit, že za normálních okolností, v případě adekvátně socializovaného jedince s dostatečně zvnitřněnými normami a hodnotami, se ani hraní těchto her nepromítne do jeho chování k okolí, resp. nezačne násilí považovat za běžný způsob řešení situace.⁶⁰

Dalším typem média, který chci zmínit, je internet. V této souvislosti bych chtěl věnovat pozornost tématu sexuálního násilí. U agresivně predisponovaných chlapců v mladistvém věku je prokázáno, že na internetových stránkách vyhledávají erotické povídky, fotografie a videa, která obsahují sadistické či masochistické aktivity. Sledování sexuálního násilí jim přináší mnohem větší míru vzrušení než běžné sexuální aktivity. Vzniká riziko, že takového vzrušení budou chtít dosáhnout i mimo virtuální realitu, ve skutečném sexuálním kontaktu.⁶¹ Není pak žádnou výjimkou, že se mladiství relativně často dopouštějí sexuálně motivovaných deliktů.

2.3 Zaměření agrese

Předmět útoku u mládeže je určován na podkladě jiných hodnot než u dospělých. Záměrně a někdy i podvědomě si vybírají takový cíl, na který si troufnou a častěji volí předměty a zvířata. Pokud se agrese obrací proti lidem, tak fyzicky (a) nebo psychicky slabším, starým či postiženým, u kterých je menší předpoklad aktivního odporu a efektivní obrany. V této kapitole se chci věnovat nejčastějším typům agresivního chování, kterého se mládež dopouští.

2.3.1 Vandalismus

Jedna z definic popisuje vandalismus jako „*destruktivní a likvidační chování, které nepřináší pro pachatele žádné materiální obohacení a současně se terč útoku vyznačuje bezbranností a snadnou dostupností (např. je izolován, není střežen a garantuje anonymitu a snadnou proveditelnost akce)*“.⁶² Jedná se o nemotivovanou formu agrese, tzn., že v jejím

⁶⁰ ČÍRTKOVÁ, L. *Ptejme se, jaký zisk z toho mají.*

⁶¹ CHMELÍK, J. *Vyšetřování trestné činnosti mládeže a páchané na mládeži v teorii a praxi.* s.10

⁶² ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie.* s. 168

pozadí nestojí konkrétní materiální či psychický zisk (v některých případech však může být vandalismus veden potřebou odreagování psychického napětí).⁶³ Objektem útoku je v tomto případě majetek, veřejný nebo soukromý, výjimkou nejsou ani zvířata. Nejčastěji dochází k projevům vandalismu ve skupině osob, minimálně dvou. Jedinci této skupiny se navzájem doplňují v destruktivních projevech, ať už hovoříme o fyzickou silou ničeném zařízení obcí, automobilů, sprejerských projevech, ubití zvířete apod.

Vandalismus je typickým skupinovým deliktem mládeže, který se odehrává převážně na místech, kam nedosahuje kontrola. K vandalismu, ničení věcí a poškozování zařízení využívají mladiství svou anonymitu, spoléhají na nepřítomnost majitele či dozoru. Chování mladistvých pachatelů se často vyznačuje nezvyklou tvrdostí, v některých případech je neuspokojí „pouhé“ poškození konkrétního majetku, ale jejich útok skončí až devastací dané věci či zařízení, smrtí zvířete. Zkušenosti kriminalistů s tímto typem chování dokazují, že těchto zdánlivě nepochopitelných činů se mladí pachatelé dopouštějí ze své svobodné vůle a ve většině případů bez jakéhokoli pocitu viny.⁶⁴

K projevům agresivity řazeným do kategorie vandalismu patří i ničení fasád domů, vozů hromadné dopravy a dalších ploch výtvořů sprejerů. Fenomén „sprejerství“ má ovšem různé podoby a pachatelé tohoto typu vandalismu se od sebe často významně odlišují. Někdy jde spíše o způsob sebevyjádření s cílem ničit, způsob odreagování, zviditelnění se, v neposlední řadě se jedná o adrenalinovou zábavu. V jiných případech se setkáváme s pokusem o identifikaci s jistými názorovými či uměleckými směry, skupinami či představiteli určitého názoru a vyjádření určité skupinové solidarity, sounáležitosti a vzdoru.

2.3.2 Šikana

Termín šikana se v dnešní době v souvislosti s dětmi a mládeží používá stále častěji. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vymezilo šikanu takto:

"Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem

⁶³ NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*. s. 457

⁶⁴ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. s. 168-170

*nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky (...)tak i útoky slovní (...). Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka (...).*⁶⁵ Účastníci šikany jsou označováni jako agresor (iniciátor nebo aktivní účastník) a oběť. Se šikanou se zpravidla setkáme ve školních kolektivech a dále v zařízeních pro výchovu mládeže. K rizikovým místům patří např. i letní tábory a podobné akce, kde spolu mládež tráví delší čas v užším kontaktu.

Studiem šikany bylo zjištěno, že v rodinách agresorů se ve větší míře vyskytuje psychické a fyzické násilí vůči dětem a mezi rodiči. Častá je také neadekvátní výchova, ve smyslu vysokých nároků bez dostatečných projevů přijetí a lásky, obecně v rodinách chybí běžný žebříček hodnot.⁶⁶ Také přehnaně liberální výchova, přílišná benevolence k nevhodnému chování dítěte a nezáměr rodičů o jeho korekci nedokáže dítěti nastavit správné hranice a to necítí potřebu své chování přijatelným způsobem regulovat. Pokud jde o rodinné zázemí obětí šikany, tady se jako problémová ukazuje hyperprotektivní výchova, zpravidla z rukou nadměrně ochranné matky. Tímto stylem výchovy je prohlubována nesamostatnost daného jedince, posilován jeho pocit bezbrannosti, citové závislosti na rodičích, potažmo neschopnost se účinně bránit šikaně. Děti úzkostné, silně prožívající pocit závislosti na rodičích, jsou v kolektivu vnímány jako odlišné, mají potíže se zařazením do kolektivu a jejich „slabost“ je ostatními snadno odhalitelná.⁶⁷

Jak u agresora, tak u oběti můžeme vidět, že jejich postavení je do jisté míry extrémní - každý stojí na opačném konci škály (jestliže za průměr považujeme bezproblémově adaptovaného přiměřeně sebevědomého jedince). Agresorem se zpravidla stává navenek sebevědomý, v kolektivu oblíbený, obdivovaný a fyzicky zdatný jedinec, nebo takový, který pro své charakterové rysy a problémové chování je vnímán jako nezvladatelný a nepřizpůsobivý. Oběť je pak zpravidla jedinec s určitou fyzickou odlišností (barva pleti, handicap), na nižší socioekonomické úrovni (nedostatek prostředků v rodině znesnadňuje jedinci sdílet s kolektivem moderní trendy), s nízkým sebevědomím, nejistý v běžných sociálních situacích. Jako problémová z hlediska rizika šikany se jeví jak nadprůměrná tak

⁶⁵ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Č.j 224 246/2008-50 ze dne 3.12. 2008

⁶⁶ LAINOVÁ, M. Děti a jejich problémy: Šikana. s. 30

⁶⁷ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany.

podprůměrná inteligence (v obou případech může jedinec vybočovat z normy nastavené v kolektivu).⁶⁸ Pro to, aby se v kolektivu šikana projevila, je potřeba určitých podmínek. Musí existovat potenciální agresor, potenciální oběť a třídní klima musí být ochotno šikanu akceptovat, resp. jí aktivně nezabránit.⁶⁹

K charakteristickým znakům šikany patří úmyslné a opakované jednání (šikanu je třeba vnímat jako proces, ne ojedinělý jev), nepoměr sil agresora a oběti a samoučelnost agrese (sama agrese je původním a hlavním cílem šikany). Setkáváme se jak s přímými a zjevnými signály šikany, tak nepřímými, nenápadnými. S přibývajícím věkem vzrůstá fyzická síla a rozvíjí se vynalézavost agresorů, přičemž se setkáváme i s tragickými následky šikany. Pro přesné stanovení míry ohrožení je důležité stanovit stádium (rozlišováno je 5 stádií) a formu šikany (např. běžná, komplikovaná, neobvyklá). Kombinací těchto dvou faktorů pak dostáváme přesnější obraz o rizikovitosti chování a možnostech intervence: např. **počáteční běžná šikana** nemusí nutně vyžadovat zásah odborníka mimo zařízení, na rozdíl od **pokročilé neobvyklé šikany**, která vyžaduje pomoc institucí zvenčí⁷⁰ atd.

Šikana se může projevovat buď psychickou nebo fyzickou formou. V některých méně častých případech může šikanování nabýt formu trestné činnosti (většinou jako skupinové chování), která se později může změnit v některou z forem organizovaného zločinu. Kromě výše uvedeného rozdělení šikany podle formy útoku na **psychickou**⁷¹ a **fyzickou**, můžeme dále šikanu dělit podle viditelnosti, a to na **zjevnou** (do této skupiny patří fyzické útoky, psychické ponižování) a **skrytou** (vyloučení ze skupiny). Podle nutné míry aktivity oběti se šikana dělí na pasivní snášení útoků, a na nedobrovolné vykonávání požadovaných příkazů. Jako poslední hledisko je možné uvést formu útoku, sem patří fyzické nebo verbální šikanování a ničení a odcizování osobních věcí.⁷²

⁶⁸ LAINOVÁ, M. *Děti a jejich problémy: Šikana*. s. 33

⁶⁹ *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Č.j 224 246/2008-50 ze dne 3.12. 2008*

⁷⁰ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*.

⁷¹ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. *Šikana v dívčím světě*. „Z průzkumů vyplývá, že zatímco u agresorů chlapců převažují primitivnější způsoby šikany doprovázené více fyzickými násilnými projevy, agresorky používají spíše psychické týrání, zesměšňování a ponižování.“ s. 30

⁷² FISCHER, S. ŠKODA, J. *Sociální patologie*. s. 84

2.3.3 Autoagrese

Jak vyplývá z názvu, tento typ agrese zaměřuje jedinec vůči sobě samému. Na počátku jsou její projevy v podobě negativních až nenávistných **myšlenek** vůči sobě, snižování vlastní hodnoty a devalvace smýšlení o sobě samém. Dalším stupněm je **sebepoškozování**, což jsou fyzické projevy násilí vůči vlastnímu tělu. Jako nejčastější jsou uváděny např. řezná či bodná poranění kůže (typicky na předloktí rukou), škrábance či vyrývání znaků do kůže ostrým předmětem, pálení cigaretou či plamenem, vytrhávání vlasů. Tyto projevy jsou dávány do souvislosti s aktuálním nadměrným psychickým tlakem v situaci, která znemožňuje únik a jejich prostřednictvím dochází k navození pocitu psychické úlevy.⁷³ Můžeme také hovořit o narušení emocionální oblasti jedince, snížené či zvýšené afektivitě atd.

Nejvyšším stupněm autoagrese je **sebevražda (suicidium)**. Sebevraždou rozumíme akt vědomého a úmyslného ukončení vlastního života sebedestruktivním jednáním osoby, která je považuje za jediné možné řešení svého problému. **Suicidium** je charakterizováno jako „*sebepoškozující akt s následkem smrti, který je způsoben sebou samým s vědomým úmyslem zemřít.*“⁷⁴ V souvislosti s riziky sebevraždy je třeba zmínit *Ringelův presuicidální syndrom*, což jsou typické subjektivní prožitky člověka, který má sebevražedné úmysly, specifické varovné signály, kterým je třeba věnovat pozornost. Jedná se o:

- Zúžení subjektivního prostoru (jednostranné vnímání reality, pocit bezvýchodnosti, bezmoci)
- Zablokovaná agresivita nebo její obrácení proti sobě (snižování vlastních schopností, sebeobviňování z bezvýchodné situace)
- Naléhavé suicidální fantazie (představy o způsob provedení sebevraždy, použitých nástrojích, zvažování načasování a místa provedení suicida)⁷⁵

Mezi motivy sebevražedného jednání řadíme beznaděj, pocit bezmocnosti, pocit viny, objektivní či subjektivně vnímanou osamělost nebo pocit opuštěnosti a odloučení, i u velmi

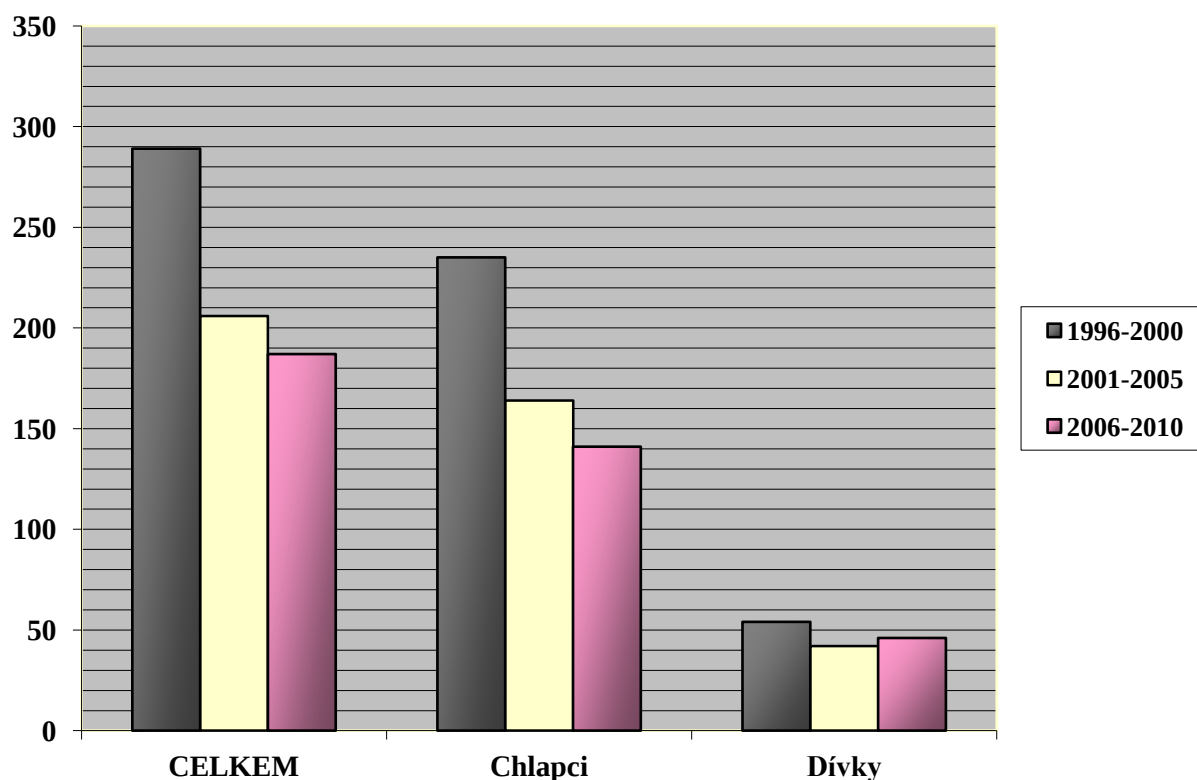
⁷³ ULBERTOVÁ, Z. *Děti a jejich problémy: Sebepoškozování.* „Při prožitku bolesti mozek začne produkovat endorfiny, které, obrazně řečeno, rozpouští stres a úzkost. Většinu sebepoškozujících se přináší způsobená bolest psychickou úlevu.“ s. 121

⁷⁴ *Metodika vyjednávání v krizových situacích: Standardní postupy a techniky.*

⁷⁵ FISCHER, S. ŠKODA, J. *Sociální patologie.* s. 75

mladých lidí se setkáváme s existenciální frustrací, tedy ztrátou či marným hledáním smyslu života.⁷⁶ Podle mých zkušeností jsou další častou příčinou sebevražd rozchody s partnerem, který někteří mladí lidé považují za natolik zásadní, že se rozhodou pro fatální řešení své momentálně tíživé situace. U dívek převažují suicidální pokusy (častěji také své plány ohledně sebevraždy verbalizují), u chlapců je více dokonaných sebevražd.⁷⁷

Sebevraždnost dospívajících se oproti předchozímu desetiletí snížila, což lze přičíst rozšiřování a zkvalitňování intervenčních mechanismů. Dobrá propagace služeb a zařízení, kde může mládež vyhledat odbornou pomoc zvyšuje celkovou informovanost o možnostech řešení náročných životních situací jak samotné mládeže tak rodičů. V současné době má tedy suicidální chování u mládeže klesající tendenci, počet sebevražd v tomto věkovém rozmezí však stále není zanedbatelný.

Obr.1 - Vývoj počtu sebevražd v ČR ve věkové skupině 15-19 let v období let 1996-2010⁷⁸

⁷⁶ KOUTEK, J., KOCOURKOVÁ, J. *Sebevraždné chování*. s. 15 - 16

⁷⁷ HÝBNEROVÁ, J. *Děti a jejich problémy: Sebevraždné tendence*. s. 89

⁷⁸ Český statistický úřad. [http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/ED00352315/\\$File/401211k5.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/ED00352315/$File/401211k5.pdf). Cit. 25.2.1001

2.4 Prevence agresivity

V souvislosti se zvyšující se agresivitou a násilím mládeže vyvstává do popředí společenská poptávka po prevenci a minimalizování důsledků tohoto typu problémového chování.

2.4.1 Primární prevence agresivity

Pod termín primární prevence řadíme veškeré konkrétní aktivity a procesy, které mají za cíl předcházet agresivním projevům a jejich následkům, resp. tyto následky minimalizovat a znemožnit či omezit jejich zhoršení. V případě práce s agresivní mládeží je kladen důraz na tzv. specifickou primární prevenci, tedy takový systém aktivit, při jejichž absenci lze předpokládat negativní prognózu sociálně rizikového chování. Při tomto typu prevence se uplatňují primárně-preventivní programy zaměřené na konkrétní cílovou skupinu, která se jeví jak indikovaná pro konkrétní intervenci (je rizikovější než jiné skupiny).⁷⁹ Tímto způsobem je zajištěno maximální možné přizpůsobení a nastavení preventivního programu podle specifických potřeb. Jedná se o takové aktivity, kterých by nebylo potřeba, pokud by se konkrétní problém ve společnosti neprojevoval.⁸⁰ Na tomto typu prevence se např. Policie ČR podílí zejména přednáškovou činností pro konkrétní skupiny osob.

Naproti tomu **nespecifická primární prevence** zahrnuje takové metody a postupy při práci s mládeží, které podporují celkový zdravý vývoj osobnosti, věnují se rozvíjení talentu, nadání, zájmů, podílejí se na vytváření a přijímání hodnotového systému jedince atd. Jedná se např. o organizaci nejrůznějších volnočasových aktivit. Tyto aktivity jsou samy o sobě společensky prospěšné a jsou žádoucí i za předpokladu, že se sociálně patologické projevy ve společnosti nevyskytují ani nehrozí. Nespecifické jsou právě pro to, že nepředcházejí žádnému konkrétnímu riziku, působí všeobecně.

⁷⁹ PAPEŽOVÁ, Z. *Mládež a dnešní doba*. In. *Zkušenosti policistů z preventivní práce v České republice*. s. 23

⁸⁰ MATOUŠEK, O. *Teorie a metody sociální práce*. s. 267

V našem regionu stojí za zmínku organizace poskytující specifickou primární prevenci, Občanské sdružení Dům Ignáce Stuchlého (DIS) ve Fryštáku⁸¹, pobytové výchovně vzdělávací zařízení pro mládež. Toto zařízení je ve správě Salesiánského hnutí mládeže a na principech práce s mládeží, uvedených do praxe Donem Boscem a dále šířených Salesiány Dona Bosca, poskytuje jednak volnočasové aktivity místní mládeži, prázdninové pobyty, ale především tzv. Orientační dny, které nabízí školním kolektivům 3 denní pobytové programy. Během pobytu se pedagog, třídní kolektiv a instruktoři DIS společně věnují nejrozličnějším aktivitám. Mezi důležité patří diskuze o aktuálních problémech mládeže, práce v malých skupinkách i s celým kolektivem, různé druhy her, kreativní zpracování tématu, zážitková pedagogika a další. Aktivity jsou sestaveny „na míru“ potřebám konkrétních účastníků, na základě předem zaslání dotazníku, kde pedagog společně s žáky či studenty stanoví konkrétní problémy, které chtějí řešit (nejčastějším problémem je šikana). Třídní kolektiv je během Orientačních dnů vystavován neobvyklým (často určitým způsobem zátěžovým situacím), ve kterých se jednotlivci i skupina projeví pravdivěji než v běžném prostředí třídy. Spolužáci se najednou mohou začít vidět v jiném světle, více se poznají, stejně tak dostává tuto možnost i pedagog. Klíčovými pojmy, které mohou pozitivně ovlivnit klima třídy a obnovit či posílit vzájemný vztah žáků navzájem i s pedagogem, jsou prožívání, prožitek, zážitek.⁸²

2.4.2 Sekundární prevence agresivity

Sekundární prevencí rozumíme včasný záchyt rozvíjejícího se patologického chování, tedy rozpoznání, diagnostiku a zamezení zhoršování a šíření již vzniklého problému. Cílovou skupinu tohoto typu prevence tedy tvoří jedinci a skupiny, u kterých se již projevilo agresivní chování v různé míře závažnosti. Pozornost je věnována i tzv. predelikventnímu chování, tedy takovým projevům v chování, které se mohou v budoucnu projevit ve společensky nebezpečné podobě (patří sem například nerespektování pedagoga, vulgární komunikace, zesměšňování spolužáků, které může vyústit v šikanu apod.).⁸³

Největší měrou se na tomto typu prevence podílí škola a školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy (umístění dítěte do tohoto zařízení je již samo o sobě

⁸¹ <http://frystak.sdb.cz>

⁸² <http://frystak.sdb.cz>

⁸³ VACEK, P. *Šikana, agresori, oběti a „bezradní“ učitelé*. s. 66

preventivním opatřením). Škola by měla disponovat dostatečně kvalifikovanými pedagogy a dalšími odborníky (školní psycholog, výchovný poradce, speciální pedagog, metodik prevence, vychovatel aj.). Metody, které se ve školách osvědčují, jsou např. individuální konzultace a rozhovory (individuální přístup se jeví v práci s agresivními jedinci jako nejúčinnější), krizová intervence, v některých případech se uplatňuje práce s žáky ve skupinách.⁸⁴ Často využívané jsou besedy a přednášky odborníků z různých institucí jako jsou orgány sociálně právní ochrany dětí, Policie ČR, obecní policie a různé nestátní organizace. Mládež se v rámci těchto aktivit učí např. předcházení a řešení konfliktů, učí se zdravé komunikaci, dochází k posilování sociálních dovedností a právního vědomí.⁸⁵ Velmi se osvědčila i práce s mládeží ve střediscích výchovné péče, kde se využívá metod individuální, skupinové a rodinné terapie.

Zajímavou formou sekundární prevence je např. řešení modelových situací, kdy si žáci a studenti mohou v bezpečném prostředí pod vedením odborníků vyzkoušet některé náročné či nestandardní a rizikové situace, se kterými se mohou ve svém okolí či osobně setkat. V rámci uměle navozené situace se učí adekvátnímu a rychlému rozhodování, čímž se posilují jejich dovednosti řešení možných problémů či jejich předcházení. V některých zařízeních se s úspěchem využívá videotrénink interakcí (VTI). Pedagog a studenti (vychovatel a chovanci) řeší každodenně množství různých (často vyhocených či konfliktních) situací. Možnost následně shlédnout a prodiskutovat jednání a reakce účastníků, kteří se v běžném provozu chovají spontánně, přináší velkou výpovědní hodnotu a lze jej zohlednit v dalším výchovném působení.⁸⁶

V mnohých školách našly uplatnění a osvědčily se metody prevence představené mezinárodním projektem Child Line in partnership with schools (CHIPS)⁸⁷, který je specifický tím, že pomoc a podporu v tomto případě nepřinášejí dospělí odborníci, ale vrstevníci (spolužáci). Vybraní studenti (tzv. podporovatelé) jsou dále školeni a vzděláváni tak, aby byli schopni spolu s ostatními studenty zachytit a eliminovat počínající sociálně patologické projevy ve svém nejbližším okolí a v případě potřeby dokázali zajistit potřebnou intervenci ze strany odborníků. Důležitá a neopomenutelná je spolupráce školy a rodiny, ale ukazuje se, že rodina často v této fázi dává od svého „problémového“ dítěte ruce pryč, ačkoli v některých případech disponuje

⁸⁴ Nařízením vlády č. 75/2005 Sb. je konkrétně vyjmenovaným pedagogickým pracovníkům stanoven „rozsah vyučovací činnosti, přímé výchovné činnosti, přímé speciálněpedagogické činnosti a přímé pedagogicko-psychologické činnosti“, který musí v rámci svého pracovního úvazku naplnit.

⁸⁵ HÁJEK, B., HOFBAUER, B. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. s. 194

⁸⁶ KOVÁČOVÁ, B. *Agresor a jeho »pôsobenie« v triede – riešenie prostredníctvom metódy videotréningu komunikácie*. s. 85

⁸⁷ PLŠKOVÁ, A. *Peer-programy v prevenci a řešení případů šikany*. s. 44

kapacitou pro řešení problémů svého dítěte. Rodiče uvádí, že na výchovu dítěte nestačí a ojedinelé nejsou ani návrhy samotných rodičů na nařízení ústavní výchovy, tedy rodina se v některých případech tímto způsobem zříká odpovědnosti.

2.4.3 Terciární prevence agresivity

Cílovou skupinou terciární prevence jsou jedinci, jejich agresivita se opakovaně projevuje formou útoků na některý ze společensky chráněných zájmů, tedy zdraví, život nebo majetek, jsou nebezpeční sobě nebo svému okolí a dosavadní výchovné působení se u nich mívá účinkem. Na terciární prevenci agresivity participuje policie, kurátoři pro mládež, speciální pedagogové, lékaři, vychovatelé a represivní a léčebné instituce. S agresivní mládeží se pracuje v rámci represivních a nápravných opatření stanovených zákonem. Cílem terciární prevence je resocializace (socializací rozumíme „*postupné začleňování jedince do společnosti prostřednictvím nápodoby a identifikace*“, resocializací pak „*opětovnou socializaci jedince*“ jestliže původní proces socializace byl z nějakého důvodu přerušen či neprobíhal optimálně)⁸⁸, začlenění jedince do společnosti a dosažení maximálně možného sociálního fungování. Jedná se tedy jak o snahu napravit konkrétní problém u jedince, tak o ochranu společnosti před dalšími jeho útoky. Resocializační přístup v programech a zařízeních je veden snahou o změnu negativních vzorců chování jedince prostřednictvím změny postojů a vnitřní motivace. Resocializace je dosahováno prostřednictvím sociálního kontaktu, konkrétních požadavků a příkazů, odměn a trestů. Pozornost je věnována rozvíjení pozitivních vlastností, hodnot, postojů a zájmů. Cílem je pak návrat ke standardnímu výsledku optimální socializace.

V České republice jsou využívány konkrétní typy **výchovných, trestních a ochranných opatření**, jejichž společným cílem je prevence recidivy útoků agresivních jedinců a ochrana společnosti. V těchto opatřeních se uplatňují metody výchovy, terapie a zabezpečení rizikové mládeže. **Výchovná opatření** jsou: dohled probačního úředníka (probační program), uložení výchovných povinností, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou. K **trestním opatřením** řadíme obecně prospěšné práce, peněžitá opatření, zákaz činnosti, vyhoštění, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu a odnětí svobody nepodmíněně.⁸⁹ **Ochranná**

⁸⁸ HARTL, P. HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. s. 194, 179.

⁸⁹ Zákon č. 94/1963 Sb., Zákon o rodině.

opatření⁹⁰ v České republice využíváná jako terciární prevence rizikového chování mládeže jsou „ochranné léčení, (...), zabezpečovací detence a ochranná výchova“ (ta je samostatně upravená zákonem o soudnictví ve věcech mládeže⁹¹).

Úspěšnost terciární prevence agresivity je relativní. U mnohých jedinců zcela chybí strach z neformálních sankcí (tlaku konformní společnosti) a po prvních zkušenostech z nápravných zařízení již ani hrozba represivních opatření nemá často potřebný účinek. Prostřednictvím svých agresivních projevů často a opakovaně dosáhli toho, po čem touží, co je uspokojuje, a to bezprostředně a okamžitě. Utvrdili se tak v tom, že agrese je cestou k dosažení cíle, z jejich pohledu účinnou a často jedinou. Chování a jednání v rámci běžných společenských norem tuto „výhodu“ pochopitelně neposkytuje, nutí je ke kompromisům, ke zvažování důsledků, k odkládání uspokojení, k vědomí společenské prospěšnosti a odpovědnosti.

⁹⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník.

⁹¹ Zákon č. 218/2003 Sb., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

Kazuistiky použité v této práci jsem zpracoval na základě studia trestních spisů a sběrem materiálů dalších subjektů, které se na věci podílely, vedených na Územním odboru Policie České republiky v Přerově. Prověřování uvedených případů v přípravném trestním řízení jsem se osobně zúčastnil. V souladu se Zákonem o ochraně osobních údajů⁹² jsou údaje osob, kterých se případy týkají, čas a lokalita událostí změněny do takové míry, aby byla znemožněna identifikace konkrétní osoby, ale nedošlo ke změně podstaty samotných případů.

Pro svou práci jsem si vybral případy tří mladých lidí. Ve všech případech byl jejich život ovlivněn projevy agrese v různých formách. Mladí lidé z těchto případových studií pochází z různého sociálního a výchovného prostředí, z rodin různé socioekonomické úrovně, což je důležité pro potvrzení názoru, že sociální prostředí samo o sobě nezakládá riziko agresivních projevů.

⁹² Zákon č. 101/2000 Sb.

3.1 Kazuistika 1

Jméno: Lukáš F.

Rok narození: 1996

Úvod: S Lukášem jsem se opakovaně setkal při výkonu své práce, kdy byl přivážen na oddělení policie jako zadržený na útěku z výchovného ústavu.

Životní podmínky Lukáše byly od útlého dětství velmi složité především z důvodů nestabilních rodinných poměrů. Rodina jednak opakovaně měnila bydliště (kvalita bydlení byla nevyhovující ve všech případech), jednak byla zjištěna špatná péče rodičů ve smyslu nedostatečně podnětného prostředí, nedostatečné výchovy, neschopnosti zajistit a zabezpečit základní potřeby jako je jídlo či přiměřené oblečení. V rodině se během 5 let vystřídal 3 druhové matky, soužití provázely problémy s alkoholismem partnerů. Vzhledem ke špatné péči matky byla v r. 2001 Lukášovi nařízena ústavní výchova. Po pobytu v diagnostickém ústavu byl umístěn do DD v Janovicích. Po nástupu do přípravného ročníku základní školy přemístěn do DD v Opavě. Během pobytu jezdil na návštěvy k matce, která ho často vracela s tím, že zlobí, je vulgární, v jednom případě jí zdemoloval byt, v jiném zabil dvě sousedovy kočky. Po cca 2,5 letech matka požádala o zrušení ústavní výchovy, žila s novým druhem a čekala další dítě. Soud její žádosti vyhověl a nad výchovou Lukáše byl stanoven dohled. V následujících letech ještě jednou žádala o umístění Lukáše do ústavní výchovy, kdy uváděla, že jeho výchovu nezvládá, Lukáš je na ni hrubý, neposlouchá ji, chová se agresivně k ní i k druhovi.

➤ **Osobní anamnéza:** Lukáš se narodil z druhovského poměru matky. Je třetím dítětem v pořadí, má dvě starší sestry a jednoho mladšího bratra. Pouze Lukáš a starší sestra mají společného biologického otce. Ten rodinu opakovaně opouštěl, o děti v současné době neprojevuje zájem. Lukáš býval často mimo domov, „v děcáku“ a pak v „pastřáku“, domů jezdil na návštěvy, s přestávkami i na delší čas. Z výchovného ústavu utíkal, vždy rovnou k matce, která ho „někdy schovala“, někdy jeho pobyt oznámila. O otci moc neví, něco mu řekne starší sestra, ví, že otec hodně pije. Někdy ho vidívá, ale v kontaktu nejsou. Od cca 4 let do současnosti pobýval Lukáš s přestávkami v dětském diagnostickém ústavu, dvou dětských domovech, středisku výchovné péče, nyní je ve výchovném ústavu pro mládež. V ústavní péči strávil celkem 6 let.

➤ **Zdravotní anamnéza:** Naroděn z třetího těhotenství 22 leté matky, těhotenství probíhalo v normě, porod 6 týdnů před termínem, vyvolaný z důvodu špatné srdeční akce plodu. Porodní váha 2,35 kg, kříšený. Další fyzický vývoj lehce podprůměrný, celkové neprospívání, nepřibírání na váze. Nedodržování pokynů dětské lékařky, matka s dítětem nepřichází na dohodnuté návštěvy. Na popud lékařky je rodině věnována zvýšená pozornost ze strany OSPOD. Matka vždy v případě potřeby vyhledává lékařskou péči v místě, kde právě rodina žije, opakovaně lékaři shledávají mírné opoždění vývoje dítěte. Dětské nemoci: neštovice, spála, časté, opakované a protahované záněty horních cest dýchacích, opakované nespecifické průjmy. Úrazy a operace: otřes mozku po pádu z přízemního okna ve 3 letech, pokousání psem v obličeji a na předloktí. Dle lékařské dokumentace současný zdravotní stav dobrý, diagnostikováno astma, které je po většinu roku kompenzováno. Kromě léků na astma nic neužívá.

➤ **Rodinná anamnéza:** Matka (39 let) let pochází ze dvou sourozenců, starší bratr spáchal v 19 letech sebevraždu požitím léků. Vychovávána pouze matkou, otec byl cizinec, nikdy s rodinou nežil. Absolvovala učiliště průmyslového podniku, kam v sedmnácti letech nastoupila do prvního zaměstnání, zakrátko otěhotněla. Vykonává pouze občasné brigády. Jedná se o silně pasivní osobu, bez jakékoli snahy o nápravu nevyhovujícího prostředí a péče o děti, vinu na situaci svaluje na otce dětí a své rodiče. Po zdravotní stránce je v pořádku, problém jí činí pouze bolesti v kyčlích, mimo domov se pohybuje za pomoci hole.

Otec (38 let) žije v sousedním městě, s matkou svých dětí ani s dětmi se nestýká, nepodílí se na péči ani výživě. Má základní vzdělání, často střídá zaměstnání, pracuje v dělnických profesích, v letních měsících jako pomocná síla na stavbách. V jeho životním stylu dominuje alkoholismus. V osobnosti převažuje impulzivita, je agresivní vůči okolí a to jak verbálně tak fyzicky. Ke konci loňského roku byl propuštěn z věznice po vykonání trestu odnětí svobody (v pořadí čtvrtého), ke kterému byl odsouzen stejně jako v předchozích případech pro násilné delikty a výtržnosti.

Sourozenci: Nejstarší sestra (20 let) má základní vzdělání, jako mladistvá z rodiny utíkala. V současné době znovu žije v domácnosti matky se svým dítětem. Druhá sestra (18 let) je mentálně retardovaná, podle sdělení Lukáše je od mala „v nemocnici“, neví kde, nikdy ji neviděl. Nejmladší bratr (11 let) je již 9 let v péči svého biologického otce a jeho manželky. Mezi sourozenci nejsou příliš silné vztahy, netráví společný čas ani nemají společné zájmy. Z prarodičů zná Lukáš pouze babičku ze strany otce, se kterou se viděl pouze v útlém dětství,

není mezi nimi žádný kontakt. Rodiče matky nezná, uvádí, že matku vyhnali z domu a proto nemá zájem o kontakt s nimi, nemá o nich ani žádné informace.

➤ **Školní anamnéza:** Lukáš nenavštěvoval mateřskou školu, základní školu měnil 2x v souvislosti se změnou bydliště a vždy při výkonu ústavní výchovy. V DD v Opavě nastoupil k plnění školní docházky do přípravného ročníku ZŠ. Ve druhé třídě již pokračoval v místě svého bydliště. Pro celkový neprospěch, špatnou či žádnou domácí přípravu opakoval 3. třídu, pokud docházel do školy během pobytů v DD, byl prospěch spíše podprůměrný, ale příprava do školy na mnohem vyšší úrovni. Bavily ho přírodní vědy, rád dělal pokusy. Výhrady všech škol, které navštěvoval, se týkaly chování. Lukáš je hodnocen jako vznětlivý, konfliktní, nerespektující autoritu. Zadané úkoly plní pouze pod přímým dohledem. Provokuje ostatní děti, které následně fyzicky napadá. Opakovaně bylo zjištěno vyhrožování spolužákům. Nyní navštěvuje 9. ročník Základní školy při výchovném ústavu.

➤ **Trestní anamnéza:** V 11. letech se dopustil činu jinak trestného – poškozování cizí věci (rozbití skel odstaveného autobusu). Ve věku 12 – 14 let opakovaně vyšetřován pro ublížení na zdraví (fyzické napadání spolužáků), ve věku 15 let společně se dvěma nezletilými chlapci se dopustil zločinu loupeže (dva ze skupiny násilím drželi poškozeného 13 letého chlapce, třetí mu odcizil mobilní telefon, finanční hotovost 70,- Kč a bundu). Za tento čin mu byla uložena ochranná výchova ve výchovném ústavu pro mládež.

➤ **Psychologické vyšetření:** Úroveň inteligence při vyšetření v diagnostickém ústavu stanovena těsně nad hranicí průměru, aktuálně se rozumové schopnosti mladistvého Lukáše pohybují na spodní hranici průměru. Výsledky testů ukazují na socializovanou poruchu chování, agresivitu, opoziční chování na podkladě slabého výchovného prostředí. Osobnost je hodnocena jako nezralá, není schopen sebekontroly, je nezdrženlivý. Nemá respekt k autoritám, k dospělým se chová drze a vulgárně. Ostatní chovance ústavu provokuje, často vyvolává rvačky, při kterých používá různé zbraně jako tyče, řetěz apod. Bylo zjištěno, že na vycházkách se baví ubíjením toulavých koček. Je pozorována absence pozitivních citových projevů, naopak převažuje krutost. Ke svému chování je zcela nekritický, neschopný zpětné vazby, na domluvy reaguje vzdorem. Požadavky a povinnosti záměrně opomíjí, plní je pouze pod přímým dohledem. V rámci výchovného programu se nedaří chlapce nijak motivovat. Nenavázal bližší kontakt s nikým z ostatních chovanců ani žádnou osobou z personálu. Nerad se zúčastňuje sportovních aktivit, naopak ho baví sledování filmů, zejména dokumentů z přírody s tematikou přírodních katastrof. V posledním roce byl 7x na útěku mimo ústav,

vždy směřoval do domácnosti matky, odkud byl zpět přivážen policií. Emoční vazba na matku je zřetelná, i když se ji Lukáš snaží skrývat, o matce ani ostatní rodině nemluví. Na následný trest reagoval slovními vulgarismy, několikrát poškodil zařízení kanceláře.

Závěr: S ohledem na shora uvedené skutečnosti se prognóza dalšího vývoje Lukáše jeví jako málo optimistická. Nevhodné vzorce chování se u něj zdají být silně zažitá a samostatné fungování Lukáše bude zřejmě dlouhodobě problémové. Nicméně je třeba přihlédnout k tomu, že je teprve ve věku 16 let a nepochybně se ještě bude vyvíjet a dozrávat, pravděpodobně za systematického působení zařízení pro výkon ústavní výchovy. Velmi důležitý v jeho případě je individuální přístup, pevně stanovená pravidla a všestranná výchovná péče s cílem dosažení maximálně možné korekce asociálního chování. Podle mého názoru by mohlo pomoci zapojení do vhodné zájmové aktivity, protože Lukáš po dlouhou dobu (možná nikdy) nezažil pocit úspěchu. Ačkoli se po většinu doby, po kterou jsme byli v kontaktu tvářil otráveně a dával najevo nezájem o svou situaci a její řešení, jeho chování na mě dělalo dojem, že touží právě po onom základním pocitu přijetí, akceptace a uznání. Bylo by vhodné zjistit jeho skutečné a opravdové zájmy, nabídnout mu takové (třeba i nevšední) aktivity, které by pro něj byly atraktivní a kde by byla k dispozici spolehlivá a angažovaná osoba, která by Lukáše dokázala dostatečně motivovat a individuálně se mu věnovat. Jsem přesvědčen, že pokud by se Lukáše podařilo zaujmout, byl by schopen a ochoten podřídit se a pracovat na sobě, což by v ideálním případě mohlo zamezit jeho dalšímu problémovému vývoji.

3.2 Kazuistika 2

Jméno: Aneta B.

Rok narození: 1992

➤ **Úvod:** V r. 2009 bylo na policejní oddělení oznámeno dispečinkem zdravotnické záchranné služby, že vyjíždí k případu na základě telefonátu mladé dívky. Volající uvedla, že před chvílí viděla nějakou osobu skočit ze střechy třináctipatrového domu, uvedla adresu, přijala i kontrolní telefonát dispečerky a informaci opětovně potvrdila. Po příjezdu hlídky na místo bylo zjištěno, že lékař ZZS, která již byla na místě, konstatoval smrt mladé dívky v důsledku devastačních poranění neslučitelných se životem způsobených pádem či skokem ze střechy výškového domu (skoku či pádu z výšky odpovídala poloha těla a prvotně ohledaná zranění). Následným telefonátem na číslo, ze kterého byla ZZS k tomuto případu přivolána bylo zjištěno, že tento se nachází v kapse bundy mrtvé dívky. Po prověření policií byla potvrzena verze, že záchrannou službu si před svým činem zavolala sama.

➤ **Z výsledku matky (41 let):** Žiji se svými dětmi synem a dcerou a svým druhem, se kterým jsme asi 5 let. Dcera po skončení ZŠ nastoupila ke studiu na střední odborné škole, v současné době studovala ve 2. Ročníku. S dcerou jsem neměla žádné podstatné výchovné problémy, ani ve škole problémy neměla, alespoň o nich nevím. Pokud bych měla dceru charakterizovat, uvádím, že byla přátelské povahy, introvert, ráda byla sama, zajímala se o hudbu a hodně četla. Velký zájem měla také o studium psychologie, po střední škole chtěla tento obor studovat na VŠ. Měla výborné slohové práce. Pokud se týče kamarádů, stýkala se většinou se spolužáky, ale s nikým nějak více. Pokud jde o vztah k mužům, tak tento pátek si přivedla domů spolužáka jménem David, jeho příjmení neznám. Byl u nás odpoledne a z bytu odešli s dcerou. Na můj dotaz dcera tvrdila, že se jedná jen o kamaráda. Měla jsem dojem, že s dcerou je vše v pořádku, na nic si nestěžovala, byla prostě v pohodě, někdy se nechtěla bavit, ale to je přece normální. Včerejšího dne (v den činu) jsem přišla z práce domů, dcera byla doma, měla puštěnou televizi, na můj dotaz odpověděla, že nic nového u ní není, vše v pořádku. Kolem 18.30 přišla za námi do pokoje s tím, že jde ke kamarádce, neupřesnila ke které a že se asi za 2 hodiny vrátí. Chtěla bych uvést, že toto vždy dodržovala. Pokud se týče alkoholu, tak s tímto dle mého názoru problémy neměla, ale je pravdou, že jsem jeden čas měla podezření, že kouří marihuanu, ne že by to na ní bylo poznat, pouze cítit. Na dotaz uvedla, že to jen zkusila, žádné další projevy jsme nepozorovali, takže jsme to dále neřešili.

Kolem 20.30 hod. jsme měli telefonát z policie, kdy se nás dotazovali na číslo mobilního telefonu dcery a na její oblečení a přijeli k nám do bytu, kdy požadovali dceřinu fotografii. Následně nám sdělili, že dcera pravděpodobně skočila ze střechy výškového domu. Když jsem hledala dceřinu fotografii, našla jsem na jejím stolku ručně psaný vzkaz „není to vaše vina, není to ničí vina, je to světem, promiňte“. Následnou identifikací na místě činu jsem bezpečně poznala, že se jedná o mou dceru.

➤ **Z výsledku třídní učitelky:** K dotazu na kamarády Anety uvádím, že nejvíce ve třídě kamarádila se dvěma dívkami. K dotazu na žáka jménem David uvádím, že ve třídě máme jednoho Davida, ale nevím o tom, že by s tímto Aneta udržovala bližší kontakt. K osobě Anety uvádím, že v poslední době se mi zdála uzavřená, přestala se zapojovat v kolektivu, bylo jí všechno jedno. Ve svých písemných projevech v českém jazyce byla stručná a zajímala ji tematika drogové závislosti a to zejména po psychické stránce, kdy ji zajímalo, co lidi k užívání drog vede, práce na toto téma psávala již v prvním ročníku. Den před činem měla Aneta neomluvenou absenci, v den činu odešla ze školy po 4. vyučovací hodině, kdy jako důvod uvedla návštěvu lékaře. K jejím studijním výsledkům uvádím, že šlo o průměrnou bezproblémovou žákyni.

➤ **Z výsledku spolužáků:** Ve věci byli vytěženi tři spolužáci, kteří se shodli v tom, že Aneta byla v posledních týdnech zamlklá, s nikým se moc nebavila, často opakovala, že nechce zestárnout, že z ní nikdy nebude důchodce a že si později něco udělá a to ve věku 25-30 let. Spolužák David předal třídní učitelce dopis, který byl psaný Anetinou rukou a který mu Aneta osobně před asi třemi dny dala s tím, aby ho neotvíral a nečetl, pouze si ho měl schovat.

➤ **Dopis na rozloučenou:** To že jsem tohle začala psát, nevím, jak ti to říct. V téhle době pro mě znamenáš moc, a teď nevím, jak dál. Před týdnem jsem se rozhodla, došla jsem k tomu, že když vyjdeš ven na ulici a rozhlídneš se, co si řekneš? Nechci žít v tom, v čem žijem. Jasný, můžeš říct, a jak tě znám, tak určitě řekneš, že na světě je plnou krásy a štěstí. Já to vím, potkala jsem tebe, ale taky je tady plno jinejch věcí. Nechci žít ve světě přetvářky a lži. Sbalit kufry a jet. Udělej to. Nejhorší jsou ty pitky. Kvůli mámě, bráchovi...všem. Promiň. Nikdo za to nemůže, není to ničí vina, jenom můj pocit. Miluju Tě.

➤ **Závěr:** Prověřováním policie nebylo zjištěno cizí zavinění na sebevraždě Anety. Podle všech indicií se k činu rozhodla po déletrvající úvaze, sama pro sebe si jej zdůvodnila

a následně při plném vědomí provedla. Její blízcí do dnešního dne neznají příčinu ani důvod toho co udělala, podle názoru všech lidí z jejího okolí žádný takový zjevný důvod neexistoval.

3.3 Kazuistika 3

Jméno: Petr D.

Rok narození: 1995

➤ **Úvod:** V r. 2011 bylo na oddělení policie oznámeno učitelkou 2. ročníku středního učiliště jednání několika žáků, které nese charakteristické znaky šikany. Jednalo se o obtěžování jednoho ze studentů projevy čtyř žáků téhož ročníku, kteří dle sdělení učitelky včerejšího dne uvedeného studenta fyzicky napadli a tento je momentálně hospitalizován a léčen pro kontuzi ledviny, která byla útokem poškozena.

➤ **Z výsledku oznamovatelky:** Pracuji jako učitelka a zástupkyně ředitele na SOU v H. K pátečnímu incidentu uvádím, že kolem 13.00 hod. dne došlo k verbálním útokům na jednoho studenta z mé třídy, J.D. Toto se odehrálo cestou na hodinu pracovního vyučování, kdy jsem jasně slyšela výroky „zabiju tě, pokud něco řekneš v ředitelně, zabiju tvou matku a tvůj brácha ať si chystá hrob, ty zdechneš s nima“. Tyto výroky jsem slyšela ze zadní skupiny žáků a jsem si jistá, že je pronesl žák D.P. a byly adresovány studentovi J.D. Přešla jsem dozadu mezi tyto žáky a vyzvala jsem D.P., aby se zdržel dalších projevů. Na školním pozemku asi po 15 minutách došlo k fyzickému napadení studenta J.D. celkem třemi studenty a to sražení na zem a ranou pěstí do obličeje. Jeden z útočníků poté chytil ležícího pod krk tzv. do „kravaty“ a zbylí dva ho kopali do oblasti boků, stehů a žeber. Okamžitě jsem na ně zakřičela, aby s tímto přestali, ale trvalo ještě několik dalších minut, po které ve svém jednání pokračovali. Oba útočníky jsem postupně chytla za paži a snažila se je odvrátit od ležícího studenta, ale oba se mi silou vytrhli a pokračovali v kopání. Ostatní studenti byli tímto výjevem zaskočeni a až po nějaké chvíli vběhli mezi útočníky a podařilo se jim zabránit v dalším napadání. Jelikož si J.D. stěžoval na silné bolesti břicha, přivolala jsem na místo RZS, která chlapce odvezla do nemocnice na vyšetření. Během návratu do třídy mi někteří studenti řekli, že J.D. je ze strany D.P. delší dobu obtěžován, napadán, ničí mu jeho školní pomůcky apod.

➤ **Z výsledku oběti:** Jsem studentem SOU v H. Ve třídě mám problémy se spolužáky a to D.P., J.B. a M.V. Do školy jsem nastoupil v r. 2007. Asi dva měsíce poté se mi začaly dít naschvály, jako třeba že mi někdo uzamkl aktovku visacím zámekem o pletivo v šatně k čemuž se shora uvedení přihlásili a bavili se tím. Dále po mě o přestávkách házeli odpadky, což

dělali i v hodinách paní učitelky N., která tyto věci přehlížela. Uvádím, že nejsem konfliktní typ a docela jsem se těchto spolužáků bál, několikrát mi naznačili, že dopadnu špatně, proto jsem se snažil řešit věci sám tak jak jsem dovedl. Obtěžování z jejich strany se však stupňovalo a mně začalo být již velmi nepříjemné. Jednalo se o časté případy, kdy si některý z této party sedl vedle mě do lavice v hodině, začal mi hladit stehno a ptal se, jestli se mi to líbí. Já jsem mu řekl, aby na mě nesahal, že mi to vadí, ale on mi řekl, že se mi to stejně líbí, protože jsem buzerant a dál mě hladil po stehně, rukách a nakonec mi sahal na penis. Toto dělal opakovaně ve chvílích, kdy vyučující byl otočen k tabuli. Jednou toto chování viděl učitel K., který vešel do třídy ve chvíli, kdy mě D.P. tisknul na lavici a hladil mi zadek, učitel jej napomenul a D.P. toho pro tentokrát nechal. Různé ústrky a nepříjemnosti trvaly po celý rok a půl docházky do školy, kdy mimo jiné tito spolužáci o mně tvrdili, že jsem homosexuál, vyzývali ostatní, ať mi sáhnou na zadek nebo genitálie, že se mi to bude líbit apod. Nikdo se k nim nepřipojoval ale ani jim v tom nezabránil. Naposledy asi před týdnem jsem našel na dně svého batohu velké množství odpadků, smíchané slupky od ovoce s natrhanými papírky, drobky a zbytky pečiva, ohryzky atd. Spolužáci na chodbě se mi smáli a řekli mi, že členové té party o mně rozhlašují, že jsem „bufeták“ a cestou do školy vybírám popelnice, abych měl svačinu. Jako osobu, která mi dělá nejvíce naschválů a které se nejvíc bojím uvádím, že nejhorší je D.P., ostatní ho poslouchají a on jim často říká, aby mi něco provedli. Rozhodl jsem se jít vše oznámit třídní učitelce, které jsem naznačil o co se jedná a dohodli jsme si setkání v pátek po vyučování. Nechtěl jsem k tomuto kroku přistupovat, protože jsem si myslel, že s tím časem přestanou, ale to se nestalo a na mě už jejich útoky psychicky působí. Rodičům jsem to po celou dobu neřekl, až minulý týden, stejně jako učitelce. Na otázku, zda mi ti spolužáci nějak vyhrožovali uvádím, že opakovaně používali slova jako „zkus si stěžovat, nikdo ti neuvěří, buzerante, nikdo ti to nedosvědčí a nepřej si co zkusíš, jestli si budeš stěžovat“. Až do včerejšího incidentu jsem neměl tušení, že by zašli tak daleko a skutečně mě napadli, ale vím, že všichni tři mají nějaké opletačky s policií a možná dostali strachy, že jim moje oznámení ještě přitíží. Ve škole studuji rád, ale kvůli těmto spolužákům se tam necítím dobře, nevím, co, kdy a kde mi zase provedou, vůbec nemám klid, ač se snažím jim vyhýbat, čekají na mě na různých místech.

➤ **Z výsledku agresora:** V době pracovního vyučování jsme byli na pozemku, J.D. (poškozený) na mě začal dělat grimasy, mně se to nelíbilo. Pak na mě ukázal „fakáč“. Trvalo to asi 15 minut co mě provokoval. Jestli to viděl někdo jiný nevím. Pak jsme šli na jiný pozemek, nesli jsme si náradí, já jsem měl nějakou lopatu. J.D. na mě už grimasy nedělal, ale

já jsem do něj strčil lopatou a tou jsem ho strkal před sebou. Strkal jsem ho násadou někam do oblasti zad. Pak se ke mně přidal M.V., který mu podkopl nohy a J.B., který řekl „podržte ho“. Pak si M.V. klekl, chytil J.D. pod krkem „do kravaty“ a J.B. ho kopl do holeně. Protože nám J.D. vulgárně nadával, začali jsme do něj kopat. Do jakých částí těla jsme ho kopali si nepamatuji, ale ležel na zádech, kopali jsme ho nějak do oblasti boků a hrudníku, taky do nohou. Pokud jde o to kdo první napadl J.D., tak uvádím, že to byl J.B., já jsem ho předtím jen postrkoval lopatou. Uvedeného jednání jsem se dopustil proto, že mě J.D. provokoval. Nikdy před tím jsem ho nenapadal, nemám s ním žádné konflikty, nevím ani o tom, že by nějaké konflikty s někým ve třídě měl. Na otázku, zda je pravdou, že již delší dobu dochází ze strany mé a spolužáků J.B. a M.V. k šikanování poškozeného uvádím, že toto není pravda, aspoň já jsem mu nikdy nic takového neudělal a jestli mu něco udělali ostatní, tak já o tom nevím. V minulosti jsem sice již nějaké problémy ve škole měl co se týká mého chování ke spolužákům, ale už jsem toho nechal a nikoho nenapadám ani nezesměšňuji.

➤ **Z výsledku spolužačky:** V naší třídě má jeden ze spolužáků J.D. problémy týkající se obtěžování ze strany J.B., M.V. a P.D. Tyto problémy jsou víceméně od počátku našeho studia, tedy cca 1,5 roku. Vím o tom, že se jedná o různé naschvály jako že po J.D. házou odpadky v hodinách a o přestávkách, házení odpadků a lití nápojů do jeho aktovky, schovávání a ničení věcí a učebních pomůcek, znehodnocování svačiny namáčením nebo poplíváním atd. J.D. je takový, že se nikdy nebrání, počká, až jejich útoky přestanou a pak si své věci dává do pořádku. Já osobně jsem se s ním o tomto několikrát bavila, ale říkal, že se to dá vydržet a že s tím nechce nic dělat. Co se týče mé osoby, já jsem měla s D.P. jeden větší incident, kdy mi v hodinách praxe v dílně u stroje strčil mezi nohy kompresorovou pistoli v době, kdy byl kompresor v provozu. Já jsem ho okřikla, ať se uklidní a on to samé šel dělat J.D. a tlačil mu tuto pistoli mezi pülky. Dělal to tak dlouho, než nějaký spolužák na toto upozornil učitele, pak s tím přestal. Nevím, kolik má kompresor tlak, ale myslím, že by to mohlo ublížit. Ve čtvrtek jsem se dozvěděla, že J.D. se svými problémy svěřil naší třídní učitelce. Dle mého názoru ti tři takto intenzivně šikanují pouze J.D., ostatní v naší třídě nechávají na pokoji. Jednou se J.D. před nimi rozbředel v šatně, to bylo v prvním ročníku a já si myslím, že právě proto se na něho zaměřili.

➤ **Zpráva OSPOD k pachateli:** Spisový materiál k uvedené rodině byl založen v souvislosti se školními prohřešky a delikvencí mladistvého. Mladistvý je studentem 2. ročníku středního odborného učiliště. Škola si stěžuje na opakované pozdní příchody, nepřípravenost na vyučování, domácí úkoly nosí jen výjimečně, prospěchově hodnocen jako

dostatečný téměř ve všech předmětech. Chová se vulgárně ke spolužákům i učitelům. V důsledku problémů ve škole byla matka pozvána do výchovné komise školy, kde se nedostatky řešily. Matka byla upozorněna na to, že pokud nebude chlapce řádně vychovávat a dohlížet na jeho povinnosti, spolupracovat se školou, podá škola podnět na nařízení dohledu nad mladistvým. Asi po dobu 14 dnů od jednání komise se problémy mírně zlepšily, poté se situace opakuje. Mladistvý se toulá, domů se vrací ve večerních hodinách, dopouští se opakovaně trestné činnosti. Matku neposlouchá, v posledním roce se vymezuje i proti otci.

➤ **Protiprávní jednání mladistvého:** dne 18.2.2008 před ZŠ napadl úderem pěstí do břicha mladšího chlapce, dne 30.9.2008 pronesl přes pokladnu hypermarketu v kapse kalhot CD přehrávač, v únoru 2009 řešen PČR pro utýrání psa ve spolupachatelství, dne 6.1.2010 v pozdně večerních hodinách obtěžoval seniorku venčící psa tím, že se jí chytal za rukáv a běhal kolem ní, bral jí z ruky tašku poté a tvrdil, že jde o jeho babičku poté co byl kontaktován hlídkou městské policie.

➤ **Závěr:** Všichni tři studenti, kteří se dopouštěli shora popsaného jednání, byli obviněni z trestného činu ublížení na zdraví a výtržnictví ve spolupachatelství. Hlavnímu organizátorovi byla soudně stanovena ochranná výchova, žije ve výchovném ústavu, kde pokračuje v učebním oboru obdobného zaměření. Dalším dvěma účastníkům nebyla prokázána vina v plném rozsahu, byl jim stanoven dohled kurátora pro mládež a nařízeno podrobit se probačnímu programu. Poškozený J.D. byl 14 dní hospitalizován z důvodu poškození ledviny, dodnes je omezen na běžném způsobu života, musí pravidelně navštěvovat nefrologickou poradnu a dodržovat léčebný režim. Do školy se vrátil a spolupracuje se školní psychologkou na programu prevence šikany na středních školách.

4 ZÁVĚR

Díky své práci mám možnost setkat se s agresí a agresivitou v její bezprostřední formě. U dospělých jedinců bývá často zesilována alkoholem či psychickou poruchou, ale u agresivní mládeže, se kterou se na oddělení setkávám, jde až na malé výjimky o projevy ve střízlivém stavu a při plném vědomí. V některých případech nabývám dojmu, že mnozí z nich někde cestou ke své dospělosti ztratili chuť a touhu chovat se společensky přijatelným způsobem. Pokud se nad jejich případy zamyslím a blíže se seznámím s prostředím, ve kterém vyrůstali a dalšími překážkami, se kterými se často od útlého věku museli vyrovnávat na rozdíl od svých „bezproblémových“ vrstevníků, napadá mě jen velmi málo důvodů, proč by nyní proti mně měli stát vyrovnání, klidní a společností přijímaní jedinci. Tito mladí lidé jsou otrlí, cyničtí a slova dospělých jakoby k nim ani nedolehla, natož aby měla nějaký pozitivní vliv na jejich uvažování. Jejich krátký život provázelo množství abnormálně náročných situací a málo pozitivního či láskyplného přijetí. Společnosti nevěří, lidé kolem nich pro ně nemají žádnou hodnotu, snaží se víceméně přežít a aspoň něco si pro sebe „urvat“ a to přesto, že jsou možná aktuálně zabezpečeni a v bezpečí. Naučili se postarat se sami o sebe právě takovým způsobem jakým byli schopni. Druhou typickou skupinu agresivní mládeže tvoří jedinci, jejich výchovné prostředí formálně poskytuje vše potřebné, netrpí ani psychickou abnormalitou, přesto si jako způsob seberealizace zvolili některou z forem agrese. Tito mladí lidé došli sice jinou cestou ke stejnému cíli, ale podle mého názoru je u nich alespoň nějaká základna, na které lze v budoucnu stavět. V jejich bezprostředním okolí nebylo takové množství násilí, týrání, zneužívání návykových látek či prostě materiální chudoby a měli možnost získat větší objem pozitivních zkušeností. Na druhou stranu jejich způsob přemýšlení o současné společnosti je často vede dál od formalit, norem, obecného blaha a podobných pojmů, pojem „normálního“ života ve společnosti je děsí, hledají zážitky i za cenu, že některé psané i nepsané normy poruší. Důsledky svého jednání jsou schopni domyslet a zdaleka je neděsí tolik, jako příslušníky mé generace či ještě starší. Není mou snahou agresivní mládež jakkoli omlouvat či zdůvodňovat její činy, nicméně je podle mého názoru třeba jim nabízet pomocnou ruku, nepaušalizovat a snažit se, i když často na poslední chvíli, jejich pokřivený pohled na svět v mezích možností napravit.

Seznam použité literatury a pramenů

BLAŽEK, L. *Metodika vyjednávání v krizových situacích. Standardní metody a postupy*. Praha: ÚRN, 1999.

COHEN, M. R. *Nejčastější psychické poruchy v klinické praxi*. Přel. Struková, S. Praha: Portál 2002. ISBN 80-7178-497-4.

ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta 1999. 204 s. ISBN 80-902614-1-8.

ČÍRTKOVÁ, L. *Dva pohledy na delikvenci dětí a mladistvých*. Kriminalistika. Čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi č. 4/2003. Praha: Policejní akademie ČR.

ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Čeněk 2004. ISBN 80-86473-86-4.

ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Praha: Portál 2004. 272 s. ISBN 80-7178-931-3.

ČÍRTKOVÁ, L. *Ptejme se, jaký zisk z toho mají, nikoliv proč to udělal?* Intranet MV. Dostupné z: <http://krimiinfo.kup.pcr.cz>

FROMM, E. *Anatomie lidské destruktivity: můžeme ovlivnit její podstatu a následky?* Praha: Aurora 2007. 514 s. ISBN 978-80-7299-089-4.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál 2000. 776 s. ISBN 80-7178-303-X.

HÁJEK, B. HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času. Současné trendy*. Praha: Portál 2008. 240 s. ISBN 978-80-7367-473-1.

CHMELÍK, J. *Vyšetřování trestné činnosti mládeže a páchané na mládeži v teorii a praxi*. MV ČR, Praha: Sekce personální práce a vzdělávání, 1995.

KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.

LAINOVÁ, M. *Šikana*. In *Děti a jejich problémy II*. Sborník studií. Praha: Sdružení Linka bezpečí 2007. ISBN 978-80-254-1372-2.

PLŠKOVÁ, A. *Peer-programy v prevenci a řešení případů šikany*. In *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém*. Sborník příspěvků z konference. Praha, 19. března 2009. Vyd. Brno: Tribun 2009. ISBN 978-80-7399-857-8.

PAPEŽOVÁ, Z. *Mládež a dnešní doba*. In. *Zkušenosti policistů z preventivní práce v České republice*. Sborník. Praha: Odbor prevence kriminality MV ČR, 1999. ISBN 0-85821-78-8.

KOMENDA, A. *Úvod do sociologie pro právníky: Sociální kontrola a deviace*. Olomouc: Univerzita Palackého 1993. 171 s. ISBN 80-7067-317-6.

KOMENDA, A. *Sociální deviace: historická východiska a základní teoretické přístupy*. Olomouc: Univerzita Palackého 1999. 313 s. ISBN 80-244-0019-7.

KOUTEK, J., KOCOURKOVÁ, J. *Sebevražedné chování*. Praha: Portál 2007. ISBN 978-10-7367-349-9.

LANGMEIER, J., LANGMEIER, M. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*. Vimperk: Akcent 1998. ISBN 80-86180-03-4.

MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing 2009, 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada 2002. ISBN 80-247-0332-7.

MATĚJČEK, Z. *Co kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál 2000. ISBN 80-7178-494-X.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál 2003. ISBN 80-7178-549-0.

MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál 1998. ISBN 80-7178-226-2.

MONATOVÁ, L. *Pedagogika speciální*. Brno: Masarykova univerzita 1996. ISBN 80-210-1009-6.

NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*. Praha: Akademia 1998. 579 s. ISBN 80-200-0689-3.

NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Zeman 2001. ISBN 80-903070-0-0.

NEZVAL, J. *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ve školách a školských zařízeních*. Praha: dokument MŠMT č.j.: 20006/2007.

NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky 2000. 100 s. ISBN 80-7251-033-9.

PONĚŠICKÝ, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: Triton 2004. ISBN 80-7254-593-0.

ŘÍČAN, P. KREJČÍŘOVÁ, D. a kol. *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada 2006. 603 s. ISBN 80-247-1049-8.

SCHMEIDLER, K. *Sociologie v architektonické a urbanistické tvorbě*. Brno: Zdeněk Novotný 2001. 292 s. ISBN 80-238-6582-X.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál 2004. 870 s. ISBN 80-7178-802-3.

STEVENS, A. KESSLEROVÁ I., STEINACKOVÁ, K. *Přehled osvědčených postupů při prevenci různých typů násilí v Evropské unii*. Přel. Soukup, D. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007. ISBN 978-80-7338-058-8.

ŠKODÁČEK, I., ČINOVSÝ, K. *Symptomy agresivity v osobnosti mladistvých. Psychiatria* č. 2/2004, s. 65-69. Dostupné z <http://www.sappress.sk/psychiatria/11-02-03.pdf>. Cit. 3.2.2012.

VEVERA, J., ČERNÝ, M., KRÁL, P. *Agrese a násilné chování. Dostupné z* <http://www.zdn.cz/clanek/postgradualni-medicina/agrese-a-nasilne-chovani-457912>

<http://frystak.sdb.cz>

www.systemaspi.cz/

[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/ED00352315/\\$File/401211k5.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/ED00352315/$File/401211k5.pdf).

POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY

Krajské ředitelství policie Olomouckého kraje

Územní odbor Přerov

Č.j.:

Přerov 20.2.2012

Záznam o nahlédnutí do trestního spisu

**Na základě žádosti prap. Michala Schmidta bylo dne 20.2.2012 v budově
Obvodního oddělení Přerov umožněno nahlédnutí do trestních spisů č.j.:**

Požadující osoba:

prap. Michal Schmidt

Schválil:

npor.Mgr. Pavel Chlápek

.